

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

Előfizetési felhívás

Tisztelt Olvasóink, Előfizetőink!

Lapunk jövőre a 27. évfolyamába lép.

A folyóirat előfizetési díja a 2018. évre változatlanul 4800 forint.

A lap emailen fizethető elő a számlázási adatok és a megrendelt példányszám megadásával, a Könyvtári Intézet titkárságára, Csaba Attilánénak címezve (csaba.attilane@oszk.hu), s az előfizetésekkel, számlázással kapcsolatos kérdésekkel is hozzá lehet fordulni.

Hagyományos levélben a decemberi számhoz mellékelt megrendelő űrlap kitöltésével rendelheti meg lapunkat, a szerkesztőség postai címére (3K Szerkesztősége, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület) való visszaküldéssel.

Ha már volt előfizetőnk, kérjük, ne feledje el megújítani előfizetését!
Az előfizetés meghosszabbítása nem automatikus.

A nyomtatott lapszámok megjelenésével egy időben az adott szám tartalma teljes szöveggel elérhető elektronikus formában a Könyvtári Intézet honlapján – az előfizetők számára.

A hozzáféréshez szükséges jelszót a felhasználónak külön igényelnie kell a Könyvtári Intézet titkárságán, Csaba Attilánénál (csaba.attilane@oszk.hu).

Cikkeink a nyomtatott számok megjelenéséhez képest fél éves késéssel olvashatóak az archívumban és az interneten, szabadon hozzáférhető formában.

Érdeklődésüket, megrendelésüket előre is köszönik a szerkesztőbizottság tagjai!

Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója

F o r r á s k i a d v á n y

Kapcsolódó cikkeink a 33-40. oldalon olvasható.

*Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója.
Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett,
a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból. Szerk. Koósné Török Erzsébet és Kissné Bognár
Krisztina. Gödöllő: Szent István Egyetem Kiadó, 2015. 247 p.*

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

26. évfolyam 11. szám

2017. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn:** A könyvtári digitalizálás jelene és jövője.
Beszámoló a K2 2017/2018-as továbbképzési sorozat első alkalmáról 3

Műhelykérdések

- Pajor Zsófia:** FilmPakk – film, szórakozás és tudás egy dobozban.
A KönyvtárMozi program népszerűsítése Baranyában 8

Konferenciák

- Csikász-Nagy Ágnes – Németh Márton – Pataki Fruzsina – Tót Barbara:**
Önkéntesként szerzett benyomások 2017 kiemelkedő nemzetközi szakmai
eseményéről. IFLA World Library and Information Congress 11
- Koltay Tibor:** Az információs műveltség 5. európai konferenciájáról 18
- Piros Attila:** A facettás osztályozás napjainkban: elmélet, technológia és
a végfelhasználók 22

Ényfordulók

- Koósne Török Erzsébet:** Megalapozott tudás, kutatói felelősség, minden
helyzetben emberi tartás 31

História

- Monok István:** A szakkönyvtárak szerepe a tudományos kutatás szabadságának
kivívásában. Egy európai történet, magyarországi példákkal 39

Olvasás

- Gombos Péter:** A 19. századi magyar mesegyűjtők és az irodalmi népmese.
A népmese és műmese alapvető műfaji kérdéseiről 46

From the contents

- Zsófia Pajor:* FilmPack – film, entertainment and knowledge in one box. Promotion of the LibraryMovie programme in Baranya County (8)
- Tibor Koltay:* The 5th European Conference on Information Literacy (20)
- Attila Piros:* Faceted Classification Today: theory, technology & end users (24)

Cikkeink szerzői

Bognár Noémi Erika, az OSZK KI Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának osztályvezető-helyettese; *Csikász-Nagy Ágnes*, az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár munkatársa; *Gombos Péter*, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar tudományos dékánhelyettese és egyetemi docense, a Magyar Olvasástársaság alelnöke; *Horváth Adrienn*, az OSZK KI Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztályának munkatársa; *Koltay Tibor*, az Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campus Tudástechnológiai Intézetének főiskolai tanára; *Koósné Török Erzsébet*, a SZIE Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár ny. főigazgatója és főkönyvtárosa; *Monok István*, az MTA KIK főigazgatója; *Németh Márton*; az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársa; *Pataki Fruzsina*, az ELTE informatikus könyvtáros MA szakos hallgatója; *Pajor Zsófia*, a pécsi Csorba Győző Könyvtár kulturális referense; *Piros Attila*, a Debreceni Egyetem Informatikai Karának PhD-hallgatója; *Tóti Barbara*, az ELTE informatikus könyvtáros MA szakos hallgatója

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Bognár Noémi Erika – Horváth Adrienn

A könyvtári digitalizálás jelene és jövője

Beszámoló a K2 2017/2018-as továbbképzési sorozat első alkalmáról

A digitalizálás továbbra is a könyvtárszakmai diskurzus egyik kulcstémája. A Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia elkészülte után ismét aktuálissá vált egy szakmai fórum megszervezése, amelyet a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztálya a *K2 Korszerű könyvtár, korszerű szolgáltatások* továbbképzési sorozat részeként valósított meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. A 2017. szeptember 26-án megrendezett, *A könyvtári digitalizálás jelene és jövője* című továbbképzési nap célja az volt, hogy áttekintsük a könyvtárspecifikus feladatokat és megvitassuk a felmerülő problémákat.

Szalóki Gabriella, az EMMI Közgyűjteményi Főosztály Könyvtári és Levéltári Osztály könyvtári referensének nyitóbeszédével vette kezdetét a továbbképzési nap. Szalóki Gabriella kiemelte, hogy a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) az 1486/2015. (VII. 21.) Korm. határozatban meghatározott feladat teljesítése, a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításának elősegítése érdekében készült. A stratégia szorosan kapcsolódik a Digitális Jólét Program végrehajtásához és a Digitális Oktatási Stratégia célrendszeréhez, valamint az Európai Digitális Menetrendben meghatározott elvárásokhoz. Ehhez a stratégiához kell igazítani a készülő Könyvtári Digitalizálási Stratégiát és az intézményi stratégiákat. A közgyűjteményi szféra mint a tudásalapú társadalom egyik legfontosabb hiteles tartalomszolgáltatója a digitális tartalmak hozzáférhetővé tétele révén hozzájárul a kulturális alapellátás kiterjesztéséhez. A stratégia az állományvédelmi szempontú digitalizálás helyett a szolgáltatást hangsúlyozza. Ennek érdekében célul tűzte ki, hogy 2020-ig történjen meg a dokumentumok 50%-ának digitalizálása és kereshetővé tétele a Nemzeti Adattár Projekt online keresőfelületén keresztül. A hatékony megvaló-

sítás elősegítésére létrejött a Közgyűjteményi Digitalizálási Kollégium, amely ágazatok feletti meghatározó szereppel rendelkezik. Létrejött egy szakértői csoport, amely a közös irányelveket dolgozza ki. A stratégia kijelöli az ágazati aggregátorokat, amelyeknek a feladata az intézményi koncepciók elkészítése, a digitalizálás megvalósítása, az archiválás, a fenntartás és a szolgáltatás. A megvalósítás finanszírozása elsősorban pályázati formában történik majd. A könyvtári digitalizálás elsősorban a nemzeti könyvtár Országos Könyvtári Rendszer projektje segítségével valósul meg.

Tóth Máté, a Könyvtári Intézet Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály vezetője az osztály által 2017 nyarán készített országos felmérésről ejtett szót, amely a nagyobb könyvtárak digitalizálási gyakorlatára fókuszált.

A kutatás arra kereste a választ, hogy Magyarországon hány helyen, milyen formában, milyen céllal és milyen eszközparkkal folyik digitalizálás, valamint a tevékenység a kidolgozott intézményi stratégiák mentén zajlik-e. A vizsgálat választ ad arra, hogy mekkora az eddig elvégzett és milyen nagyságrendű az előttünk álló munka, továbbá milyen formában tárolják, és hogyan szolgáltatják a digitalizált tartalmakat a könyvtárak.

A megkérdezettek körébe tartozott a nemzeti könyvtár, a szak-, felsőoktatási, egyházi és a nagyobb közkönyvtárak (megyei hatókörű városi könyvtárak és a 25 ezer fő lakosság fölötti városok könyvtárai). A 196 könyvtárnak kiküldött kérdőívből 121 válasz érkezett, így a válaszadási arány 61,73% volt.

A felmérés eredményei azt mutatják, hogy az intézmények nagy része folytat digitalizálási tevékenységet. A kitűzött célok jól illeszkednek a könyvtártípusok küldetéséhez. A digitalizálási munkát folytató könyvtárak jellemzően ad hoc módon, és nem egy kidolgozott stratégia mentén dolgoznak, ez a válaszadók 75%-át jelenti. A nagyobb könyvtárak jellemzően rendelkeznek eszközökkel, az eszközpark azonban fejlesztésre szorul. A legjellemzőbb digitalizálásra alkalmas eszköz a lapszkenner. A válaszadó intézmények teljes állományából még digitalizálandó tartalmak között a könyvek teszik ki oldalszám szerint (99,35%) a legnagyobb részt. A könyvtárak digitalizálási céljainak meghatározásakor kiderült, hogy a felsőoktatási könyvtárak számára a tudományos kutatás- és oktatástámogatás, a szakkönyvtárak számára szintén a kutatástámogatás a legfontosabb. Ellenben a városi könyvtárak és a megyei hatókörű városi könyvtárak a helyi értékek megőrzését tekintik prioritásnak. Magyarországon nagyon sok olyan digitalizált tartalom van, ami jelenleg nem férhető hozzá nyilvánosan. A közzétett digitalizált dokumentumok leginkább az intézményen belül arra kijelölt számítógépen vagy nyilvánosan, a saját honlapokon érhetőek el. A szöveges dokumentumokat legtöbb esetben pdf-ben, a képeket pedig jpg-ben teszik közzé.

Káldos János, az Országos Könyvtári Rendszer projekt szakmai vezetője arról tudósított, hogy elkészült az OSZK digitalizálási stratégiája, amely a 2017 és 2025 közötti időszakot öleli fel. Igazodik a magasabb szintű stratégiai környezethez, viszont a könyvtárszakmai célok felé is fordul, és csak a nemzeti könyvtár gyűjteményének, azon belül is a könyvtár analóg állományának digitalizálására vonatkozik.

Az összes analóg dokumentum száma jelenleg körülbelül tíz és fél millió darab, ebből a digitalizálandó analóg dokumentumok három milliót tesznek ki, míg a tervezett digitalizált objektumok száma kétszázket milliő.

Az előadó részletesen ismertette az OSZK helyzetét egy SWOT-analízis segítségével. Az erősségek között az analóg gyűjtemény kulturális értékét, a már meglévő digitális gyűjteményt, az 1999 óta gyűjtött tapasztalatokat, a munkatársak szakértelmét, a szolgáltatás terén gyűjtött tapasztalatokat és a szervezeti egységeket említette meg, ezen belül kiemelte a Digitalizáló Osztályt, valamint a Digitalizálási Bizottságot. Vannak olyan módszertani jó gyakorlatok, mint a Könyvtári Digitalizálás Kézikönyve, vagy az *EPA ajánlás elektronikus folyóiratok kiadóinak, szolgáltatóinak elektronikus időszaki kiadványok public domain publikálásához* CD. A gyengeségeknél az elavult eszközpark várhatóan hamarosan nem jelent majd akadályt, szemben az erőforrások, a folyamatkezelési tapasztalatok, valamint a digitalizálási kompetenciák tömeges hiányával. Fontos, hogy a könyvtár munkatársai, akik zömében a digitális bevándorlók közé tartoznak, elsajátítsanak egy alapvetően új szemléletmódot, ekképp válhatnak a gyengeségek stratégiai célokat kijelölő nyomvonallá. A kedvező stratégiai környezet, a digitális kompetenciák és az internethasználat bővülése egyöntetűen segíti az OSZK fejlesztési terveinek megvalósulását. Mérlegelni kell azonban a veszélyeket, mert a rendszer mindig úgy fog működni, ahogy a leggyengébb pontja: ha valami gátat képez benne, akkor megreked az egész. Az informatikai eszközök életciklusa véges, folyamatos fejlesztés nélkül elképzelhetetlen egy stratégia megvalósítása. A formátumok is gyorsan avulnak, hiába van az OSZK-nak több mint tíz millió digitalizált dokumentuma, azok jórészenek formátuma változtatásra szorul.

A helyzetelemzés, a digitális állomány felmérése során szem előtt kell tartani, hogy van olyan, hogy egy raktári egység alatt több ezer dokumentum kap helyet. A kritikus mennyiségű anyag digitalizálása reprezentálni fogja az OSZK teljes állományát. A jövőkép tükrözi az országos stratégiákat, de mellette a szemléletben megjelenik a gyűjtemény társadalmi hasznosulásának a fontossága is. Az OSZK célja a széleskörű hozzáférés biztosítása, amihez személyre szabott, célzott szolgáltatások járulnak. Az OSZK-nak ki kell építenie egy megfelelő minőségbiztosítási és egy logisztikai-digitalizálási folyamatkövetési rendszert. A raktározási és állományvédelmi szempontok csak lokális, nyomon követhető környezetben valósíthatók meg. A Digitalizáló Központ várhatóan 2018 végére jön létre a nemzeti könyvtárban.

A rendszerrel kapcsolatban mielőtt bármilyen mutatókat meghatároznánk, fontos egy egységes terminológia kialakítása. Az intézményben folyó digitalizálás akkor lesz hatásos, ha összeforr az OSZK könyvtári rendszerével, az adatbázisokkal, a komplex folyamatokkal.

Győrffy Szabolcs, az Országos Széchényi Könyvtár Digitalizáló Osztályának vezetője a nemzeti könyvtárban működő Digitalizáló Központról beszélt, amely a hosszútávú digitális megőrzést szolgáló OKR projektben valósul meg. A következő években a Digitalizáló Osztály keretében működő munkacsoport nagytömegű, szolgáltatási célú, de emellett állományvédelmi szempontokat is szem előtt tartó digitalizálást szeretne végezni. Az előadó rámutatott arra, hogy a tudatos állományvédelmi megőrzés már a mikrofilmezéssel megkezdődött a '60-as években. Ezt tekinthetjük az utóbbi húsz év szakmai előzményének. Eljött az ideje egy egységes szemléletű könyvtári digitalizálási kompetenciaközpont létrehozásának, amely egy Digitalizálást Támogató Keretrendszer segítségével szabályozottan kristályosodhat majd ki.

A Digitalizáló Központ az OSZK nyolcadik szintjén kap helyet. Ez az 1000-1500 m²-es, biztonságos, elszeparálható rész alkalmas arra, hogy a teljes munkafolyamatnak teret adjon. Nagyságrendileg 30 eszköz lesz, kétsoros elrendezésben. Előreláthatólag 40-60 fő fog dolgozni a dokumentumokkal, amelyek helyzete, állapota folyamatosan nyomon követhető lesz a rendszerben. A munkaterületen kívül lesz egy pufferraktár is, amelynek befogadóképessége 500 polcfolyóméter. A Központ számára elkezdődött a digitalizáló és informatikai, valamint az állományvédelmi eszközök gyűjteményközpontú beszerzése. Így planetáris eszközökkel, film-, mikrofilm-, plakátszkennerekkel, audio és video anyagok megőrzésére alkalmas berendezésekkel, valamint papíröntő, dobozkészítő géppel, savtalanítóval és vízlágyítóval, elszívó és porszívó eszközökkel fog gazdagodni az állomány. A Digitalizálást Támogató Keretrendszerben valósul majd meg a Digitalizáló Központ teljes működése, azaz a munkafolyamat szakszerű szervezése, nyomon követése és állományvédelmi, valamint logisztikai támogatása. A helyszín, az eszközpark és a szakemberek alkalmazásán túl a nemzeti könyvtár a digitalizálás terén is kompetenciaközpontként fog működni, amely megvalósulásához, gyakorlati kialakításához folyamatos párbeszédre van szükség a könyvtárosok között. A cél az egységes formátumban való egységes szemléletű megőrzés lenne a beszolgáltató könyvtár és a Digitalizáló Központ között. A kompetenciaközpont módszertani útmutatókkal, szabályzatokkal és oktatási anyagokkal, tanfolyamokkal fogja segíteni az egységes, országos gyakorlat megteremtését, bevezetését.

Szeberényi Gábor, a PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont Digitális Tartalomszolgáltatási Osztályának vezetője a könyvtár digitális tartalomszolgáltatásait mutatta be. Szó esett az egyetemi könyvtár digitalizálási történeti előzményeiről, amelyek 2002-re nyúlnak vissza. Ekkor szerezte be a pécsi Egyetemi Könyvtár első digitalizáló berendezését (Minolta PS7000). A tényleges digitalizálást a KlimoTheca megalkotásával kezdték 2004-2005-ben, amikor 181 művet, 200 ezer oldalt digitalizáltak. Később megszületett a Digitália, majd beszerzték a Corvina integrált könyvtári rendszer Scan modulját. 2014-ben kezdődött meg a stratégiaalkotás folyamata.

Az előadó bemutatta a pécsi Egyetemi Könyvtár Digitális Tartalomszolgáltatási Stratégiájának (2015-2020) főbb paramétereit is. A dokumentum nem egy digitalizálási stratégia, hanem egy tartalomszolgáltatási keretkoncepció. Részletesen bemutatásra kerültek a felhasználói, tartalomképzési és tartalomszervezési, továbbá a szervezeti és működési szempontok, a digitális szolgáltatások és a fejlesztési területek.

A fontosabb szolgáltatások közé tartozik a Pécsi Egyetemi Archívum (PEA), a KlimoTheca, a Digitália, az Illustrationes, az eKépek, a Könyvespolc, a Kalauz és a Per Aspera ad Astra. Az előadás végén a digitalizálást érintő felmerülő problémákról, a Könyvgyűjteményi Digitális Stratégia egyetemi vonatkozásairól, végrehajtásának problémáiról esett szó.

A **szakmai fórumon** Holl András (MTA) Szeberényi Gábor előadására reagálva kiemelte, hogy a digitalizálás és a tartalomszolgáltatás alapvető problémája abból fakad, hogy nemcsak a felhasználók, hanem a könyvtárak is sokfélék, az érdekeik gyakran különböznek. Nehéz egy egyablakos felületet létrehozni, mert nem feltétlenül fog megfe-

lelni egyaránt egy hallgatónak, egy kutatónak esetleg az egyszerű olvasónak. A sokszínű könyvtári rendszernek kell egy közös váz, egységes stratégia. Szeberényi Gábor egyetértett Holl András hozzászólásával. Szerinte az együttműködési lehetőségek két különböző formában valósulhatnak meg. A hasznosabb lehetőség a partnerkapcsolat formája, a másik pedig, amit előírás generált. A partneri keretrendszerben sokkal könnyebben lehet a fellépő érdekeket egyeztetni, összehangolni. Az egyetemi szférában eleve kurrens, már digitalizált, digitálisan született anyagokat érdemes szolgáltatni. Ez egy újabb problémapontját veti fel a digitalizálásnak és a szolgáltatásnak, a szerzői jogokat. Káldos János is az együttműködést tartja a járható útnak. Ennek érdekében felvetett olyan, a könyvtárakat összehozó közös pontokat, amelyek mentén el lehet indulni a konszenzusteremtés felé. Ilyen közös pont az adatok összekapcsolhatósága, megfelelés a link data követelményeinek. A könyvtári rendszereknek már komplex adatokkal kell tudni dolgozni, mert a felhasználótól is komplex kérdések érkeznek. Jogvédett-e az adott dokumentum, megvan-e digitálisan, milyen digitális másolatai vannak, milyen a kötése, ki volt a tulajdonosa. Egyetértés tárgyát képezi továbbá, hogy a gyűjtemények változását az azokat dolgozó rendszereknek is követniük kell.

Moldován István (OSZK) arra kérdezett rá, hogy az aggregátori szerep a digitalizálási stratégiában mire vonatkozik. Több projekt (Minerva plusz projekt, Nemzeti Digitális Adattár) volt már a könyvtárak digitálisan létező és szolgáltatott vagyonának összegyűjtésére, de az átláthatóság máig sem valósult meg. A digitalizálás fogalom nagyon lehatárolja azt a tevékenységet, amit valójában takar. Felmerül a digitálisan született anyagok és a már digitalizáltaknak a megőrzése, továbbá, hogy mit kezdünk a közelmúlt digitális termésével, hogyan tudjuk megőrizni a tíz vagy húsz éve létrejött, pusztuló digitális dokumentumokat. Márfoldi István (Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár) szerint a tartalomszolgáltatás megléte nem elegendő, azt népszerűsíteni is kell. Holl András egyetértett vele, de szerinte az elérhetőségen is nagyon sok múlik. Beszélte olyan példaértékű piaci szereplőkről, mint az Amazon vagy a Netflix, akik a felhasználói szokások alapján ajánlanak további tartalmakat. A digitalizálás befektetése csak akkor fog megtérülni, ha hangsúlyt kap a népszerűsítés is. Az ideális tartalmi aggregációs út az lenne, ha a könyvtárszakma fel tudna építeni egy digitális környezetet, egy olyan világot, amelyben a különböző könyvtárak együtt tudnak dolgozni. Ennek során maguk is érdekeltnek lennének abban, hogy ne csak beszolgáltassanak adatokat, hanem eleve egy helyen hozzák létre őket. Gyórfy Szabolcs ezzel kapcsolatban megerősítette, hogy az eszközkészletet az OSZK fogja tudni majd biztosítani a lehetséges együttműködés érdekében.

Tóth Máté a szakmai továbbképzés lezárásában kiemelte, hogy ez a műhelynap azért volt más, mint a többi eddigi egyeztetés a digitalizálásról, mert vannak kiinduló, alap dokumentumaink és futó projektjeink, amelyek az elméleti elgondolások után a gyakorlati megvalósítás felé visznek.

**A továbbképzési sorozat szervezői: Bognár Noémi Erika,
Horváth Adrienn, Jávorka Brigitta**

Pajor Zsófia

FilmPakk – film, szórakozás és tudás egy dobozban

A KönyvtárMozi program népszerűsítése Baranyában

A Nemzeti Kulturális Alap pályázati támogatásának köszönhetően a Csorba Győző Könyvtár új szolgáltatási csomaggal egészítette ki az országsszerte népszerű KönyvtárMozi programot. Az Informatikai és Könyvtári Szövetség által 2015-ben indított programban jelenleg 58 kistérségi könyvtári szolgáltató hely vesz részt Baranya megyében.

A pályázat keretében úgynevezett FilmPakkokat hoztunk létre, amelyekkel elsősorban a KönyvtárMozikat működtető könyvtárak programjait szeretnénk gazdagítani, és a könyvtáros „mozigépész” munkáját kívánjuk segíteni. A szolgáltatás kialakításához a Graz Városi Könyvtár hasonló projektjét vettük alapul, akik gyakorlatát személyesen is megismerhettük, amikor 2015-ben a Pécsi és Baranyai Könyvtárosok Egyesületének tanulmányútján vettünk részt.

A pakkokba a KönyvtárMozik legnépszerűbb filmjeihez kapcsolódva esetenként 5-20 dokumentumot, szakmai segédanyagot – új és antikvár könyveket, CD-ket, DVD-ket, diafilmeket, társasjátékokat – válogattak gondos kézzel kollégáink. A csomagban található dokumentumokkal nem titkolt célunk – a magyar filmkultúra kiemelkedő értékeinek megismertetése mellett – az olvasás népszerűsítése, a nézőközönség életkorának megfelelő kínálattal. A pakk értékes része a „mozigépésznek” szóló útmutató, amely a vetítések utáni foglalkozásokhoz, beszélgetésekhez nyújthat segítséget. Ezekben a KönyvtárMozi füzetekben filmismertető, a rendező, az író és a főszereplők életrajzi adatai, érdekességek és kvízzjátékok, a mellékletben filmkritikák vannak, melyek segítségével könnyebben fel lehet készülni egy-egy foglalkozásra. A gyerekeknek szóló mesékhez és játékfilmekhez készült útmutatókban a felsoroltakon kívül tippet találhatunk játékok és kézműves feladatok levezetéséhez is. Emellett a pakkokat színezőkkel, sablonokkal, a füzetben szereplő feladatokkal és egyéb eszközökkel gazdagítottuk.

A tapasztalatokat és a lakosság érdeklődését figyelembe véve eddig 32 db FilmPakk és 16 db KönyvtárMozi füzet készült el a Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA) adatbázisából válogatott filmekhez. A filmek között animációk (pl. A fecske meg a szalmaszál, A hazudós egér, A hetvenkedő sünn, Vízipók-csodapók), filmadaptációk (A Pál utcai fiúk, Szent Péter esernyője) és magyar klasszikus játékfilmek (pl. A Pendragon legenda, Csini-baba, Szindbád, Tízezer nap) szerepelnek.

A FilmPakkok kölcsönzési idejét/letétbe helyezését öt hétben határoztuk meg, ami egyszeri alkalommal hosszabbítható. Így elég idő jut a felkészülésre és a pakkban található dokumentumok kölcsönzésére is. A könyvekbe az egyszerű megkülönböztetés céljából KönyvtárMozi feliratú matricákat ragasztottunk, a visszavételt emellett dokumentumlista segíti. A szolgáltatás ez év novemberétől vehető igénybe.

Országos Könyvtári Napok: bemutatkoznak a FilmPakkok

Az új szolgáltatást mind a kilenc baranyai ellátási térség egy-egy könyvtárában kipróbáltuk. A gyerekeknek és felnőtteknek meghirdetett foglalkozásokon összesen 375 fő vett részt. A projektet és annak első gyakorlati tapasztalatait a kollégák az Országos Könyvtári Napok keretében szervezett Baranya megyei könyvtárosok szakmai napján ismerhették meg.

Az eddigi tapasztalatok biztatóak. A helyszíneken a technikai akadályok leküzdése után mindenütt jó hangulatú, tartalmas foglalkozások, beszélgetések zajlottak. Az elégedettségi kérdőívek alapján a könyvtárosok hasznosnak találták az új szolgáltatást, és szívesen vennék igénybe a jövőben.

Mára a vizuális kultúra – a tv-csatornák és az interneten elérhető filmek sokasága – túlzottan előtérbe került. A FilmPakk részben felhasználja, kiszolgálja ezt az igényt, ha úgy tetszik, halad a korrallal, de ennél tovább is megy: hasznos, értékes kínálatot nyújt a nézőnek, olvasónak. A foglalkozások az adott filmalkotást továbbgondolva segítik annak feldolgozását, mélyítését, hogy valóban gazdagítsa mind a gyerekek, mind a felnőttek tu-

dását, szórakoztató, játékos módon segítsen eligazodni történelmi, erkölcsi kérdésekben. A foglalkozások egy-egy iskolai, óvodai programsorozathoz, témahéthez is kapcsolhatók, amelyek hozzájárulnak a közvetlenebb partnerkapcsolat kialakításához a helyi nevelési, oktatási intézményekkel.

Kárpáti Szilvna foglalkozása a villánykövesdi gyerekekkel

A jövőben a célcsoportokat és a pakkok tematikáját a beérkező igények mentén kívánjuk bővíteni, s a pakkokat mindenkor a legfrissebb kiadványokkal szeretnénk kiegészíteni. Örvedetes volna, ha az új szolgáltatást nemcsak a Baranya megyei KSZR könyvtárai használnák, hanem a nyilvános könyvtárak, iskolák is, hiszen komplexitásuk révén „mozi” nélkül is kiválóan használhatóak forrásanyagként.

A bevezetési időszak gyakorlati tapasztalatait összegezve kijelenthetjük, hogy az új szolgáltatás bevált. Ahhoz azonban, hogy a pakkok és a füzetek elérjék valódi céljukat, elkötelezett könyvtárosokra van szükség, ők tudják élővé tenni a „film–pakk kapcsolatot” a közösségi együttléteknek teret adó kistelepülési könyvtárakban. Reményeink szerint az új szolgáltatás meghozza a kedvét azoknak a könyvtáraknak is, amelyek még nem csatlakoztak a KönyvtárMozi programhoz. Bízunk benne, hogy a „moziba” járók mellett a beiratkozottak, a kölcsönzők és a könyvtári foglalkozások száma is növekszik majd, így közvetetten hozzájárulhatunk a könyvtárak közösségépítő szerepének erősítéséhez.

**A filmpakkok kidolgozói: Kárpáti Szilvna, Márkus István,
Mizerák Andrea és Pajor Zsófia**

Önkéntesként szerzett benyomások 2017 kiemelkedő nemzetközi szakmai eseményéről

IFLA World Library and Information Congress
83rd IFLA General Conference and Assembly
2017. augusztus 19-25.
Wrocław, Lengyelország

Nem hittük, hogy kis önkéntes csapatunk tagjai (Gerencsér Judit, az MKE főtáskára, Csikász-Nagy Ágnes, az OSZK Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtár és Németh Márton, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársa, Pataki Fruzsina és Tót Barbara az ELTE másodéves informatikus könyvtáros mesterszakos hallgatói) teljesen végiggondolták, hogy milyen kalandba is vágnak bele, amikor kapva kaptak a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, illetve a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete által felkínált lehetőségen, hogy Wrocławban részt vehessünk a 83. IFLA konferencián. Kár is lett volna kihagyni az alkalmat, hiszen pótolhatatlan tudással és rengeteg kapcsolattal gazdagodhattunk ezen a nagy eseményen. Fiatal szakemberekként, kezdő konferencia látogatóként, vagy akár már lassan évtizedes szakmai rutinnal felvértezve, de végső soron szívvel-lélekkel könyvtárosokként kihagyhatatlan az ilyen nemzetközi eseményen való részvétel, nemcsak látogatói, hanem szervezői minőségben is. Első alkalommal hívtak több országból önkénteseket – remélhető, hogy ez a gyakorlat nem áll meg itt: legközelebb is szívesen megyünk! Olyan nemzetközi tapasztalatokat, módszereket gyűjthettünk itt be, melyeket akár itthon is sikerrel kamatoztathatunk: az előadások, a poszterek, a kiállítók sok-sok újdonsággal és érdekességgel szolgáltak számunkra. De nemcsak maga a konferencia, hanem a helyszín is megannyi élményt nyújtott számunkra: a gasztronómiai fogások, a legváratlanabb helyeken felbukkanó törpék, a kulturális gazdagság, a harsogó élet a központban mind-mind színesítette ott-tartózkodásunkat, mi is egy kicsit részesei lehettünk a Wroc-LOVE életérzésnek.

Ebben a beszámolóban bepillantunk kicsit az önkéntes munka kulisszái mögé is, személyes élményekkel fűszerezve a szakmai tapasztalatok áttekintését.

Az önkéntes munka keretei

A konferencia hivatalos időtartamát meghaladva, augusztus 16-tól 25-ig a helyszínen tartózkodtunk. A lengyelországi önkéntes koordinátor hölgygel, Joanna Golczykkel váltott levelezést követően az önéletrajz, a korábbi szakmai tapasztalatok és a motivációs levél alapján osztottak be minket a különböző munkafolyamatok segítésére. Csikász-Nagy Ágnes a szinkrontolmácsokat segítő csoportban kapott helyet. A szintén velünk tartózkodó Gerencsér Judit a résztvevők regisztrációját, információk igényeik kielégítését segítő csapatba került. Németh Márton a regisztrált személyek szakmai anyagokkal, illetve hátizsákkal történő ellátását segítette, valamint segített a reprográfiai szolgáltatások szervezésében is. Pataki Fruzsina és Tót Barbara feladata egy iskolai könyvtáros magyar önkéntessel, Paszabi Ágnessel együtt az úgynevezett badge control volt, amelynek során a konferencián résztvevő személyek különböző alkalmakra szóló beléptető jelvényeit ellenőrizték, hogy részt vehetnek-e az adott előadáson, amelyet meg szeretnének hallgatni. Ezen kívül a különféle kérdésekkel hozzájuk fordulóknak megpróbálták a legjobb tudásuknak megfelelő információt megadni. Ehhez a munkakörhöz tartozott az egyes előadásokat meghallgatni kívánó személyek számszerű regisztrálása is, hogy a szervezők lássák, hányan voltak kíváncsiak az adott szekcióra. Mindnyájan megtapasztaltuk munkánk során, hogy milyen színes összetételű az önkéntes csapat. Öt kontinensről érkezett önkéntes munkatársakkal dolgozhattunk együtt. Szolgálat közben mindenkinek piros színű mellényt kellett hordania, így könnyen felismerhetőek voltunk a segítségre vágyó konferencia-résztvevők számára.

Augusztus 17-én, a közös délutáni tréninggel vette kezdetét az önkéntesek felkészítése. Itt vehettük át a badge-ünket, ami a nevünkön kívül egy QR-kódot, színscíket, az általunk beszélt, hivatalos IFLA-nyelveket jelölő zászlócskát, egy külön zsebben a kivonatolt programot és – bizonyos szolgáltatásokra való jogosultság esetén – catering-bónókat is tartalmazott. Ezen kívül minden munkával töltött napon ebédre voltunk jogosultak, ami finom meleg ételekből és gyümölcsből állt. Nem hordhattunk a mellényen szereplő feliratot eltakaró ruhadarabot vagy hátizsákokat, ezért mindnyájan kaptunk egy-egy sötét-piros válltáskát, benne olyan ajándékokkal, mint IFLA-s elemlámpa, a 288 oldalas részletes program, Wrocławot népszerűsítő szóróanyagok és a Lengyel Könyvtárosok Egyesülete (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich) ajándékeként egy aprócska jegyzetfüzet tollal és színes jelölécédulákkal. Az önkéntesek útmutatóját csak napokkal később kaptuk kézhez. Noha a berlini székhelyű K.I.T. Association & Conference Management Group már ötödízben szervez IFLA kongresszust, meglepve tapasztaltunk néhányszor bizonyos fokú szerveztlenséget. Először állt ennyire színes, több országból érkezett résztvevőből az önkéntes csapat. A szervező cég az önkéntesekkel való együttműködést leszámítva remekül végezte a dolgát. A stábtagok a rendezvény vaskos forgatókönyvével felszerelve közlekedtek, mindenki folyamatosan figyelemmel kísérte a területet, amiért felelt. A stábtagok és az önkéntesek közötti kommunikáció többlépcsős jellege elsősorban kissé körülményesnek tűnt, furcsa mód például csak a lengyel csoportvezetők kaptak a német stáb tagjaihoz pontos elérhetőséget, s bár nem tűnik túl demokratikusnak ez az „információs hierarchia”, de kétségkívül igen hatékony volt. A technikai stáb is profi módon végezte a munkáját. Kiválóan működött a hangosítás, a projektoros vetítés, a tereprendezés; csodá-

latos tisztaság volt, az állófogadásokon is zökkenőmentesen zajlott az étkeztetés, a kiürült tálcák, poharak visszavitele.

A szinkrontolmács-segítő, headset osztozó csapat néhány tagja

A közös képzés a köszöntőkkel és prezentációk bemutatásával kezdődött, itt tudtuk meg, hogy mi is hivatalosak vagyunk a 22-i kulturális estre, és itt ismertették a badge különféle résztvevői kategóriákat jelölő színcsíkjaik jelentését is. A csoportvezetők bemutatása, majd segítségükkel egy-egy 25-30 fős csoporthoz kapcsolódva a helyszínbéjárás következett. A rendezvénytér kialakítása viszonylag jól átgondolt koncepciót követett, még imaszoba is helyet kapott a helyszínek között. Ezt követően ismét visszatértünk az önkéntesek számára kijelölt épületbe, ahol újabb prezentációkat láthattunk, aztán ismét a csoportvezetőink köré gyűltünk, s ezúttal bemutatták munkaállomásainkat.

Ízelítő a programból

Az IFLA konferencián való részvétel mindenképpen alapos előzetes felkészülést igényel. A gazdag programból ki kellett jelölni a prioritásokat, figyelni a párhuzamosságokra, az egyes rendezvényhelyszínek közötti távolságokra, mindezt egyeztetni az önkéntes munka beosztásával. Persze maradnia kellett elég időnek a poszterek és a kiállítás megtekintésére is. Komplex kihívás, de azért meg lehetett felelni neki. A magyar részvétel az előadások számában és a résztvevők létszámában is igen markáns volt.

Márton számára több lehetőség nyílt a programokba történő bekapcsolódásra, mert a munka dandárja a megnyitót megelőző időszakra koncentrált. A többiek beosztása sajnos elég erőteljesen behatárolta a programokon való részvétel lehetőségeit. Másfelől viszont a konferencia kezdete előtt ők voltak kevésbé elfoglalva, felfedezhették a várost, ahol több száz, törpéket ábrázoló bronzszobor van elhelyezve a legváratlanabb helyszíneken. A törpék eredetileg az 1981-es szükségállapot után az ellenállás jelképeként falakra festett graffitik voltak, ennek emlékére állították fel az első bronzszobrot 1990-ben. Kihasználva a szabadidőt, ellátogattak két könyvtárba is: a Városi Közkönyvtár központi épületébe és az egyik fiókkönyvtárba, amelyet a vasútállomáson nyitottak meg az olvasók számára. Ez utóbbi idén áprilistól várja az olvasni vágyókat. Viszonylag nagy intézményről van szó, olvasóteremmel, számítógépekkel és elkülönített gyermekrészléggel. Az álló-

mány igen széleskörű, a könyvektől kezdve a hangoskönyveken át az igen jelentős – 1500 kötetből álló – mangagyűjteményig. Ezek után átmentek a Városi Könyvtár központi épületébe, amely három szinten helyezkedik el. A földszinten található a gyermekrészleg, ahol megtapasztalhatták, hogy ott nem csak könyveket találnak a fiatal olvasók, hiszen külön zenei sarok van számukra berendezve zongorával, az olvasást pedig kényelmes babzsák-fotelek biztosítják. A könyvtár első emeletén helyezkedik el a médiatár és a felnőtt részleg (még magyar szépirodalmi könyveket is lelhetünk itt), a legfelső emeleten pedig az amerikai részleg, ahol a berendezéssel és a színvilággal sikerült érzékeltetni valamit az Egyesült Államok mindennapjainak hangulatából.

Az információs anyagokat osztogató csapat első regisztrációs napon szolgálatban lévő tagjai

Nagyon hasznos a nyitóünnepség előtti speciális ülés azok számára, akik elsőként vesznek részt IFLA konferencián. Itt rengeteg hasznos tippet lehet kapni a program-szerkezetről, praktikus helyi információkról, kiemelik a konferencia fő csomópontjait, az IFLA vezetőivel, munkatársaival történő konzultációs lehetőségeket, információszervezési módokat a szervezet kampányairól, programjairól.

Ezt követően átsétáltunk a Centenárium Csarnok főépületébe a nyitóünnepségre, ahol a 2500 fős tömeget a popzenei koncertek hangulatát idéző fényár fogadta. A konferenciát felvezetése fantasztikus légkört teremtett. Először az elnöki beszédeket hallgathattuk meg: a jelenlévőket *Donna Sheeder* jelenlegi IFLA elnök üdvözölte elsőként, majd *Gerald Leitner* főtítkárral folytatta. A lengyel köztársasági elnök, *Andrzej Duda* levelének tolmácsolását követően *Piotr Gliński* miniszterelnök-helyettes, kulturális és nemzeti örökség-miniszter köszöntötte a könyvtárosokat, majd *Rafał Dutkiewicz* wrocławói polgármester és *Elżbieta Stefańczyk*, a Lengyel Könyvtárosok Egyesületének elnöke, valamint *Tomasz Makowski*, a lengyel nemzeti könyvtár igazgatójának beszédeit hallgathattuk meg. Zárásképp *Richard Butterwick-Pamlikowski* tartott egy történelmi áttekintést Wrocław múltjáról. Végül elérkeztünk a leglátványosabb, lélegzetelállító részhez: Wrocław rövid történetének zenés-táncos bemutatójához. Egymást váltotta a szláv népzene a jazzel, a 19-20. század fordulójának Breslauját idéző német kabarészonokkal, vidám, pattogós dallamokra, megható taktusokra hullámzó melódiák következtek, miközben artisták szökeltek fel s

alá. A dobok, a vonósok, az ének és a táncosok együtt reprezentálták Wrocław hol boldog, hol szomorú történetét.

Rögtön ezt követően került sor az IFLA Reference Model részletes bemutatására. A modell a bibliográfiai adatok logikai struktúráját igyekszik leírni függetlenül attól, hogy az adatforrás milyen különféle rendszerekben vagy alkalmazásban kerül tárolásra, feldolgozásra. Ezen az általános szinten nem tesz különbséget a hagyományos értelemben vett bibliográfiai, illetve állományrekordok, valamint a besorolási rekordok között, az összes rekordot a bibliográfiai információ fogalma alatt értelmezi. Ezzel párhuzamosan pedig az OCLC munkatársainak nagyívű előadásait is meg lehetett hallgatni a könyvtárak köz-eljövőjét meghatározó általános fejlődési trendekről, s az ezekhez illeszkedő szolgáltatási portfóliójukról.

Az egyik érdekes szekció a váratlan természeti katasztrófák válságmenedzsmentjéhez kapcsolódó információáramlás könyvtári szerepéről és feladatairól szólt. Itt kisebb csoportokba rendeződve oldottak meg szituációs gyakorlatokat, az ad hoc létrejött nemzetközi csoport tagjai közül többen személyesen átélt példát is tudtak mondani. A csapat valóban a világ különböző pontjairól érkezett, volt köztünk maláj, nigériai, ugandai, ruandai, vietnami és amerikai vendég is. Egy másik helyszínen *Ana Brzezińska* tartott előadást a multiplatform és a VR (Virtual Reality) könyvtári használatáról, ahol több meglepetés is érte a hallgatóságot. Itt csak részben esett szó a virtuális valóságról, ugyanennyi hangsúlyt fektetett az AR-re is (Argumented Reality – kiterjesztett valóság). Utóbbit egy lélegzetelállító, futurisztikus videóval szemléltette, mely a Nimble nevű virtuális eszköz könyvtári felhasználását mutatta be (<https://vimeo.com/32126928>).

Az egyik szekció keretén belül finn és svéd előadók mutatták be, hogy mitől lesz egy könyvtár valóban zöld könyvtár, illetve hogyan tudnak a könyvtárak segíteni az ENSZ Fenntartható Fejlődés Programjának a megvalósításában. Ezen kívül megtudhattuk, hogy a BiblioBoXXok a régi utcai telefonfülkék könyvszekrényekké újrashasznosított változatai, s azt, hogy többségük napelemmel működik. Egy másik szekcióban bemutatták, hogyan oktathatunk játékosan programozást robotpintyekkel, könyvtári keretek között. Előadásokat hallgathattunk arról, hogy a világ különböző pontjain (többek között Kínában, Oroszországban, Kanadában és az északi országokban) hogyan újítanak fel, illetve építenek új könyvtárakat, akár az olvasók ötleteinek bevonásával. Külön szekció foglalkozott a webarchiválás témakörével, értékes kapcsolatteremtésre adva lehetőséget a most formálódó OSZK kísérleti projekt kapcsán.

A teljes konferencia programját számos vonatkozásban átszötte két nagyon fontos IFLA kezdeményezés: a Global Vision Discussion általános szakmai párbeszéd a legtágabban vett könyvtárszakmai és felhasználói célközönség számára (<http://globalvision.ifla.org>), illetve a Library Map of the World interaktív szakmai térkép (<https://librarymap.ifla.org/>), amelynek szerkesztésében Barátné Hajdu Ágnes is tevékenyen részt vett, az IFLA Governing Board tagjaként. Ez utóbbi azért is különleges, mert először tesz hozzáférhetővé aktuális statisztikai adatokat (melyek egyelőre főként a nemzeti statisztikai rendszerekből lettek átemelve) globális térképre vetítve. Mindkét kezdeményezés szervesen kíván kapcsolódni az ENSZ fenntartható fejlődés érdekében megfogalmazott céljaihoz.

A szekcióülések mellett a konferencia lenyűgöző eleme volt a poszterszekció. 190 posztert fogadtak el, s ezek túlnyomó többsége bemutatásra is került a rendezvényen. A

tág értelemben vett könyvtár- és információtudomány szinte összes fő témaköre felvult a könyvtárügyi stratégiai kérdésektől kezdve az információs műveltség terjesztésén keresztül a speciális témáig. Erre a szekcióra is igaz volt, mint a rendezvény egészére, hogy ténylegesen az összes kontinens képviseltette magát, így a műfaji változatosság mellett remek betekintést nyerhettünk az egyes földrajzi régiókat jellemző aktuális szakmai problémákba is. Nagyon jó érzés volt látni azokat a projekteket, melyek keretei között pl. amerikai egyetemek, illetve európai intézmények próbálnak segíteni az információs műveltség terjesztésében, fekete-afrikai országokban. Ezek a poszterek illeszkedtek talán a leghűbben a kongresszus szlogenjéhez: Könyvtár, Szolidaritás, Társadalom.

Augusztus 22-én nagyszabású kulturális esten vehettünk részt, pazar vacsorával egybekötve. Több száz négyzetméter alapterületen megszámlálhatatlan fogásból választhatunk, egymástól tematikusan is elkülönülő standokon tállalták az előételeket, hidegtalakat, leveseket, hús- zöldség- és halételeket, a desszerteket és az italokat. Az est további része könnyűzenei koncerttel folytatódott, amelyet időnként az egyes lengyelországi régiók jellemző néptáncainak bemutatása szakított meg. A konferenciára biztatására a lengyelek hagyományos báltermi tánca, a polonéz alaplépéseit sajátíthattuk el, majd párokba rendeződve, a megadott koreográfia alapján, a mintegy 3000 jelenlévő könyvtáros körbetáncolta a csarnok udvarán található óriási medencét, közepén a multimédia-szökőkúttal. Utóbbit a sötétedés után bemutatott vízishow alatt láthattuk működés közben: a színes fényekkel megvilágított vízugarakkal és a porlasztott vízpermetre vetített mozgóképekkel. Ezt követően két helyszínen kül- és beltéri diszkó várta a közönséget. A környéken lakók éjszakai nyugalmaát a szabadtéri silent disco biztosította. A zenét három különböző DJ keverte, ám mindezek közül a fejhallgatóink állítható csatornáin keresztül tudunk választani. Ha valaki „füles” nélkül szemlélte az eseményeket, meglepő látványt kelthetett a tömeges pantomimprodukciónak is beillő jelenet.

Augusztus 24-én, a záró ceremónián a leköszönő elnök, *Donna Sheeder* köszöntö meg az egyesület munkáját, ezt követően különböző kategóriákban kiosztották az IFLA-díjakat, bemutatkozott az új Governing Board, benne az újraválasztott Barátné Hajdu Ágnessel, az MKE elnökével, majd hivatalosan is átadták a stafétát a következő IFLA konferencia helyszínének, Malajziának. Az ünnepség végén *Glória Pérez-Salmerón* átvette az elnökséget és ünnepélyesen lezárta a konferenciát.

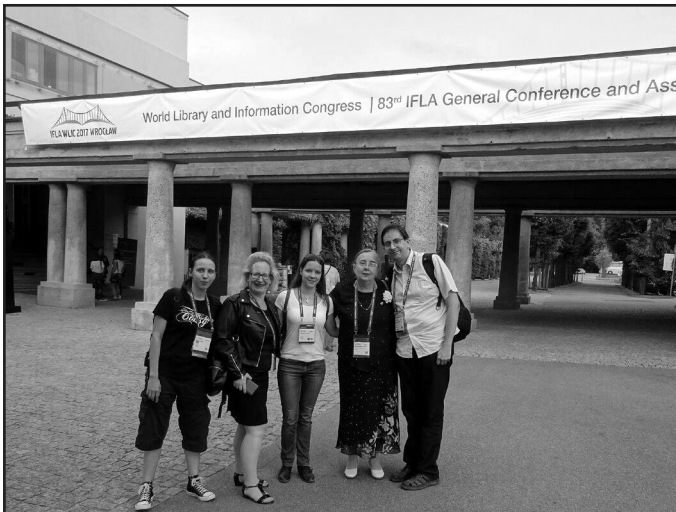
A zárónapot követően, míg a többiek már úton voltak hazafelé, Márton részt vett a kirándulónapon, egy wroclawi tudományos könyvtári túrán, mely kítűnő betekintést nyújtott abba, hogy milyen hatalmas könyvtárfejlesztési beruházások zajlottak az utóbbi években a városban, s hogy ezek eredménye milyen sokoldalúan tükröződik a kulturális örökség megőrzésében, s a felhasználói célközönség kiszolgálásában.

Úgy érezzük, munkánkat, illetve a szakmai élményeket is összegezve sikerült a maximumot kihozni ebből a tíz napból. Fruzsina és Barbara megpróbálta a lehető legtöbbet megmutatni az *Önkéntesként Wrocławban* című blogjában is (www.wlicvol2017.wordpress.com). Ágnes beszámolója a Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapján érhető el: <http://ki.oszk.hu/konyvtar/2017/09/beszamolo-a-wroclawi-83-ifla-konyvtari-es-informacios-kongresszusrol-2017-augusztus-19-25/#more-5898>

Álomszerű lenne jövőre is ott lenni

Márton részletes beszámolót készített az MKE számára, illetve blogján is igyekezett élményei egy részét megosztani (<http://nemethmarton.eu>). Felhívjuk még a figyelmet Koreny Ágnes beszámolóira is (<http://librarianbd.blogspot.hu/search/label/%23WLIC2017>)

Bácsú Wroclawtól a záróünnepség után

Végezetül köszönjük a részvételhez nyújtott pénzügyi támogatást az MKE-nek. Őszintén reméljük, hogy nem ez volt az utolsó alkalom, amikor részt vehettünk a szakma egyik legértékesebb és leglátványosabb nemzetközi rendezvényén.

Csikász-Nagy Ágnes, Németh Márton, Pataki Fruzsina, Tót Barbara

---

Az információs műveltség

5. európai konferenciájáról

A *European Conference on Information Literacy* (Európai Információs Műveltségi Konferencia, ECIL, <http://ecil2017.ilconf.org/>) elnevezése ellenére világkonferencia-sorozat, amely eddig európai helyszíneken zajlott, és várhatóan a jövőben is fog zajlani. Előttörténetéről és a 2015. évi, dubrovnikai eseményéről már olvashattunk.¹

A 2017. évi 5. ECIL konferenciának Saint Malo városa (Franciaország) adott otthont szeptember 18. és 21. között. Fő témája a munkahelyi információs műveltség volt. A konferenciára beérkezett 340 javaslatból 253 szekció-előadást, posztert, workshopot, kerekasztal beszélgetést (panelt), valamint pecha-kucha villámelőadást fogadott el a Programbizottság.

Kiemelkedően jó plenáris előadókat választottak a szervezők. Közülük az első, **Bonnie Cheuk**, az Euroclear pénzügyi szolgáltató cég digitális tudásmenedzsment igazgatója *Who cares about information literacy?* (Ki törődik az információs műveltséggel?) címmel arról beszélt, hogy az információs műveltség fogalmát nem ismerik az üzleti világban, viszont fontosnak tartják az általa megfogalmazott célok elérését. Ha azonban „ugyanazon a nyelven beszélünk”, mint az üzleti döntéshozók, akkor a köztünk levő szakadékot át tudjuk hidalni. Ennek szellemében a következőkhöz hasonló kérdéseket kell feltennünk:

- Milyen információk kellenek a működéshez?
- Milyen környezet segíti elő az információ áramlását?
- Hogyan lehet segíteni azt, hogy az alkalmazottak hatékonyabban használják az információkat?

Stéfane Goldstein, az információs műveltséget a vállalkozói szféra számára közvetítő, a brit felsőoktatás finanszírozásában működő *InformAll* (<https://www.informall.org.uk/>) vezetője *Information literacy and the future of work* (Az információs műveltség és a munka jövője) című előadásából kiemelésre érdemes, hogy megítélése és számos jóslat szerint a jövőben a munkavégzés kevésbé rutinszerű és projektjellegű lesz, emellett az automatizálás és az otthoni munka fogja jellemezni. A figyelem és a munkaidő töredezté válik. Ez olyan általános területeken követel meg készségeket, mint a problémamegoldás, a teammunka, az önmenedzselés és a kommunikáció, továbbá az adatbányászat és az információkezelés eddigénél kiterjedtebb formái. Az információs műveltségnek képesnek kell lennie arra, hogy eszközöket adjon elsajátításukhoz és a velük járó kockázatok kiszű-

réséhez. Növekedni fog a *crowdsourcing* szerepe, ami – ahogy azt az UBER esete mutatja – társadalmi konfliktusokat okozhat. Várható a térérzés megváltozása és a technológiai eszközök útján történő megfigyelés megnövekedése. Goldstein előadásában egy sajátos SWOT-analízis kapcsán némileg nagyobb hangsúlyt kaptak a disztópiát mutató jóslatok, amelyek a Dolgok Internete (Internet of Things) veszélyeire, vagy a személyes adatokat veszélyeztető kockázatokra mutatnak rá. Ezek ellen – ha nem is orvosságot, de – szemléletformáló eszközöket nyújt az adatműveltség. A jövő várhatóan meg fogja követelni a kritikai szemléletet, a kreativitást, az érzelmi intelligenciát, a személyes interakciót és az együttműködést, amelyek az információs műveltség oldaláról nézve is releváns készségeket és képességeket tételeznek fel, ide értve az egész életen át történő tanulást, amely az információs műveltség meghatározásaiban mindig is központban állt.

Andrew Whitworth (Manchesteri Egyetem), a *Radical Information Literacy: Reclaiming the Political Heart of the IL Movement* című könyv² szerzője, előadásában kiemelte, hogy az információs műveltség helyzetfüggő. Fontos jellemzője, hogy az információk alapos vizsgálatára ösztönöz bennünket, továbbá arra, hogy az állításokat kétségbe vonjuk, ilyen módon nemcsak a morális aspektusokat hangsúlyozza, hanem (tág értelemben) politikai természetű is.

Jean-Philippe Accart, a nemzetközi elismertségű szállodaipari főiskola, az École Hôtelière de Lausanne könyvtárvezetője lényegében Cheuk gondolatait folytatva emelte ki azt, hogy az információs műveltség céljait feltétlenül adekvátnak kell tekintenünk, viszont tartalmait más „köntösben” szükséges közvetítenünk.

A szekcióülések programjából csak egy rövid, szubjektív válogatást adhatok át a 3K olvasóinak. Kezdem a magyar résztvevőkkel. **Z. Karvalics László** *Lifelong Research – Practical and Vital Aspects of a Visionary Concept* (Az egész életen át tartó kutatás – Egy jövőorientált fogalom gyakorlati és leglényegesebb elméleti vonatkozásai) címmel tartott előadást, amelyet nem tudtam meghallgatni, de – az összes többi előadáshoz hasonlóan – absztraktját az interneten olvashatják. Jómagam *Copyright literacy among the literacies in Hungary* (A szerzői jogi műveltség a magyarországi írástudások sorában) címmel (**Jávorszky Ferenc** és **Murányi Péter** társszerzőségével) a szerzői jogi műveltség hazai sajátosságaira mutattam rá, elsősorban a témával foglalkozó nemzetközi felmérés adataira támaszkodva.³ A szerzői jogi műveltség az előadások mellett önálló kerekasztal témája is volt.

A nemzetközi felmérés eredményeihez kapcsolódóan több előadás is elhangzott. **Alicia Arias-Coello** (Complutense Egyetem, Madrid) például ennek a felmérésnek a spanyolországi eredményeit ismertette. Előadása megerősítette azt, hogy a mi (két felméréssel való összevetésen alapuló) értékelésünk, mely szerint az Magyarországon is hasonló eredményeket és hiányosságokat mutat, helytálló. Ezekből az eredményekből mindenképpen levonható, hogy a könyvtárosok szerzői jogi műveltsége fejlesztésre szorul.

Egy másik szekcióelőadásában Coello ismertette az adatműveltséget vizsgáló nemzetközi felmérés spanyolországi eredményeit. Ennek a felmérésnek a hazai eredményeit majd idén ősszel kezdjük el kiértékelni.

Mielőtt továbblépnék, el kell mondanom, hogy a különböző szekciókban számos kiváló előadás hangzott el, de sajnálatos módon sokan voltak, akik felolvasták előadásukat, ami nagymértékben rontotta mondanivalójuk befogadhatóságát. Ezt nem lehet szó nélkül hagyni, amikor egyetemi hallgatóinktól elvárjuk, hogy kiselőadásaik valóban előadá-

sok legyenek és ne felolvasások. Ennek háttérében az áll, hogy az írott szöveg olvasásra való, hiszen nem tartalmazza a megértéséhez szükséges olyan – az írott szövegben akár hibának is számító – redundáns elemeket, amelyek nemcsak a figyelem fenntartása végett szükségesek, hanem időt hagynak az agynak a hallott információ feldolgozására. Erre ugyanis az írott szöveg esetében nincsen szükség, mivel a szöveg újraolvasásával tudjuk a mondanivaló feldolgozását segíteni.

Korunk egyik „információs betegségéről”, az információs túlterhelésről hallhattunk egy igen alapos bemutatást **Sirje Virkus** (Tallinni Egyetem) előadásában.

Sheila Webber és **Pamela McKinney** (Sheffieldi Egyetem) az információs műveltség tanulásának és oktatásának akciókutatáson alapuló modelljét mutatta be. Ez a modell az élményszerűsége és a reflexivitásra is épít, továbbá eszünkbe juttatja a formatív értékelés lehetőségét, amely az osztályozással megvalósított (szimati) értékelésnél jóval alkalmasabb a kompetenciafejlesztés elősegítésére.

Pavela Kivárová (Masaryk Egyetem, Brno) az általános iskolás (1-9. osztályos) gyermekek, évfolyamonként egy-egy 90 perces foglalkozásból álló információbiztonsági oktatása kapcsán elmondta, hogy problémát jelentenek az illegális letöltések. A 6-15 éves korosztály ezen kívül a gyorsaságot fontosabbnak tartja a minőségénél. Ezek a gyermekek és fiatalok könnyen megosztják másokkal személyi adataikat és nyitottak a nem nekik való, akár szexuálisan explicit tartalmak iránt. Egyszerre vannak kitéve az agresszióknak és maguk is zaklatják társaikat. Tudják, hogy mi helyes és mi nem, de – kockázatot vállalva – megszegik a szüleik által meghatározott tilalmakat.

Vincas Grigas (Vilnusi Egyetem) és **Anna Mierzecka** (Varsói Egyetem) 143 litván és 87 lengyel iskolai könyvtáros megkérdezése nyomán úgy látja, hogy az információs műveltség saját pedagógiát kíván meg.

Az UNESCO támogatását élvező média- és információs műveltség (Media and Information Literacy, MIL) oktatása kapcsán **Heike von Orde** (Németország) a generációk közötti tanulás fontosságára hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy az úgynevezett digitális bennszülöttek és az idősebbek közös oktatása az előbbieik számára lehetővé teszi a távolságtartást, amely elősegíti, hogy ezek a fiatalok képesek legyenek az információkra és a médiatartalmakra reflektálni. Hozzátette azt is, hogy az okostelefonok nem képviselik az információs és kommunikációs technológiák összességét, tehát a használatukhoz kötődő készségek nem azonosak az információs társadalom megfelelő kezeléséhez szükséges készségek egészével.

Gilda Olionto (Brazília) és szerzőtársai az *empowerment* eszközének tekintik a MIL-t, tehát úgy látják, hogy elősegíti az egyén önirányítási képességének kialakítását, megerősítését és kiterjesztését, mivel központi értéke a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése és a szólásszabadság támogatása. A MIL egyúttal nagy súlyt helyez a könyvtárak oktatási szerepére is.

Kristen Nicole Schuster (King's College London) és **Kristine Nicole Stewart** (Zayed Egyetem, Egyesült Arab Emírátságok) főként digitális bölcsészetet tanuló doktoranduszok információs műveltségi oktatását vizsgálta, részben a két egyetem eltérő jellemzőit is figyelembe véve.

John M. Budd (Missouri Egyetem) és Kristine az álhírek és a tévinformáció problémájáról tartott előadást, elsősorban a probléma szemiotikai dimenziójára koncentrálnak.

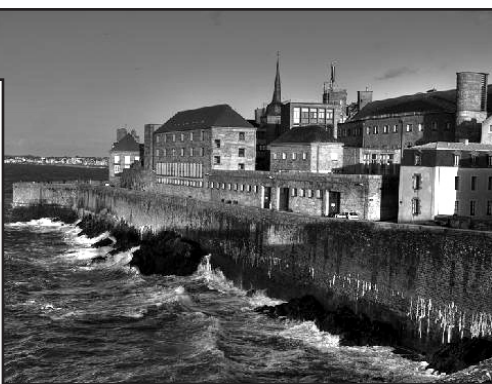
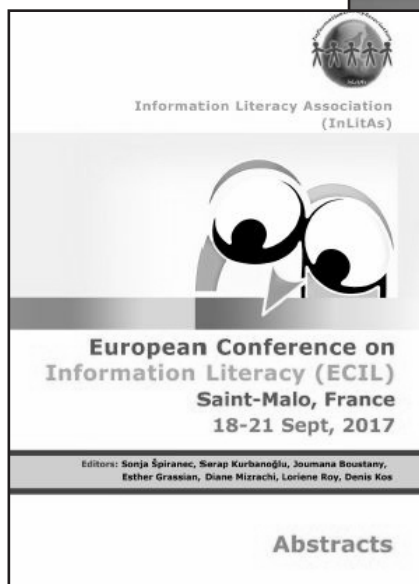
Az információs műveltség elméletével foglalkozó kerekasztal keretében **Bill Johnston** (Strathclyde Egyetem) és **Sheila Webber** megismételte azt a korábbi felvetését, hogy az információs műveltség önálló, „puha” alkalmazott tudományággá válhat. Ennek ugyanis megvannak a feltételei: van saját terminológiája, vannak szakmai szervezetei és nemzetközi közösségei, folyóiratai, mesterképzése, növekvő tudásbázisa.

Ugyanott, **Olivier Le Deuff** (Bordeaux-i Egyetem) a Michel Foucault munkásságán alapuló diszkurzuselemzés perspektíváját alapul véve azt a gondolkodást tartja jónak, amelynek alapján az információs műveltségről nem azt mondjuk az embereknek, hogy „Edd meg a spenótodat, mert az jó neked”, hanem – ezt a metaforát tovább folytatva – azt kell megmagyaráznunk, hogy miként kell megfőzni a spenótot, ahhoz, hogy jóízű legyen.

Koltay Tibor

JEGYZETEK

1. Németh Márton: Mozaikok az információs műveltség európai konferenciájáról (ECIL, 2015) Könyvtári Figyelő, 2016. 62. évf. 1. sz. 86-90. o.
2. Oxford: Chandos, 2014.
3. Részvételemet az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című projekt támogatta.

Saint Malo – a konferencia helyszíne

↔ *A konferencia absztrakt füzet (a borító)*

A facettás osztályozás napjainkban: elmélet, technológia és a végfelhasználók

A Nemzetközi ETO Szeminárium története csaknem ötven évvel ezelőttre nyúlik vissza: az első két konferenciát 1969-ben¹ és 1971-ben² a Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID) égisze alatt rendezték meg, az American Institute of Physics által szponzorált, az ETO gépesítési lehetőségeit vizsgáló kutatási projekt lezárásaként, a tapasztalatok összegzése, illetve más kutatók hasonló témában elért eredményeinek megismerése céljából. A sorozatban harmadik konferencia az ETO és egyéb indexelési nyelvek kapcsolatát vizsgáló szimpózium³ volt.

A fenti konferenciák lefektették azokat az alapokat, melyek évtizedekre meghatározták az ETO és más osztályozási rendszerek gépesítésének alapelveit. Ezt követően negyvenöt éves szünet következett. A konferenciasorozat hagyománya csak 2007-ben került újra-élesztésre: az ETO tulajdonjogait időközben átvevő ETO Konzorcium ekkor szervezte meg az első Nemzetközi ETO Szemináriumot, Hágában. A kétévente megrendezett konferencia kimondott célja az osztályozási rendszerek, különösen az ETO felhasználói és fejlesztői közötti kommunikáció, az osztályozási rendszerek felhasználási területei közötti kapcsolat elősegítése.⁴

A konferenciák tematikusak, mindig egy pontosan meghatározott tárgykört járnak körül, az osztályozástudomány legfrissebb eredményeihez és az aktuális trendekhez igazodva. Ennek megfelelően a témák köre a 2007-es kezdés óta többek között az ontológiák, a tudásvizualizáció és a tárgyi authority control osztályozási vonatkozásaira terjedt ki.

Mint ismert, az ETO használatának hazánkban nagy és régi hagyományai vannak. Ennek megfelelően Magyarország a kezdetektől képviselteti magát a konferenciasorozaton. 2007-ben és 2009-ben Barátné Hajdu Ágnes tartott előadást az ETO-oktatásának és kutatásának magyarországi helyzetéről⁵, illetve a teauruszok és az ETO integrálásának itthoni tapasztalatairól⁶, 2015-ben pedig e sorok szerzőjét érte az a megtiszteltetés, hogy beszámolhatott ETO-val kapcsolatos kutatási eredményeiről a szeminárium közönségének.⁷

A szemináriumok 2013-ig Hágában kerültek megrendezésre, ezt a választást elsősorban az indokolta, hogy a Konzorcium székhelye is a holland városban található. A 2015-ben a Portugál Nemzeti Könyvtár adott otthont a konferenciának Lisszabonban, a legutóbbi, 2017. szeptember 14–15-én tartott konferencia helyszíne pedig a londoni Henry Wellcome Auditorium volt.

A hatodik Nemzetközi ETO Szeminárium

A szeminárium *A facettás osztályozás napjainkban: elmélet, technológia és végfelhasználók* (Faceted Classification Today: theory, technology and end users) címmel került megrendezésre 2017. szeptember 14–15-én. A szervezők a témaválasztással a facettás szemlélet szempontjából kiemelkedő jelentőségű 1957-es dorkingi és 1997-es londoni osztályozástudományi konferenciáról kívántak megemlékezni azok hatvanadik, illetve huszadik évfordulóján. Mint a címből is kitűnik, ezúttal a facetták elmélete, az információ szervezésében és visszakeresésében betöltött szerepük, illetve az alkalmazásuk gyakorlati kérdései kerültek tárgyalásra.

Egy ETO szeminárium azért ad nagyszerű lehetőséget ezeknek a kérdéseknek a megvitatására, mert – ahogy a konferenciakötet előszava kiemeli – időnkénti alulértékeltége ellenére az ETO továbbra is az egyetlen széles körben elterjedt, teljesen analitikus-szintetikus osztályozási rendszer, tehát tökéletlenségei mellett is az egyetlen osztályozás, melyen keresztül megvizsgálható, hogyan teljesítenek az ilyen típusú rendszerek nagy gyűjteményekben és információkereséskor.

A facettaelemzés elmélete mint az analitikus-szintetikus osztályozási rendszerek és egyéb indexelési nyelvek konstruálásának egyik megközelítési módja, erős lábakon áll. Ugyanakkor az ilyen rendszerek online környezetben való implementálása, az adatok modellezése, menedzselése és visszakeresése számos kihívást is elének állít. A konferencia fő célja ezeknek a kihívásoknak a megismerése és megvitatása volt.⁸

BESZÁMOLÓ A KONFERENCIÁRÓL⁹

Az első nap

A regisztrációt követően az ETO Konzorcium elnöke, a konferencián is elnöklő *John Akeroyd*, illetve az ETO főszerkesztője, a konferencia programbizottságának elnöke, *Aida Slavic* hivatalosan is megnyitották a rendezvényt. Előbbi először a konferenciának helyet adó Bloomsbury gazdag kulturális hagyományairól, az itt található oktatási intézményekről és könyvtárakról (beleértve a British Library-t), kiadókról, és a konferenciának helyet adó Henry Wellcome Alapítványról, majd az ETO konzorciumnak és a szemináriumoknak az ETO megőrzésében és a digitális korban betöltött szerepéről beszélt. Slavic asszony elsősorban köszönetét fejezte ki a konferencia megszervezésében részt vevőknek, majd az ETO Szemináriumok történetének rövid áttekintése után a jelenlegi konferencia témájáról, illetve a hasonló témát feldolgozó 1957-es donkingi és 1997-es londoni konferenciáról szólt néhány szót. Ezt követően bemutatta a nap nyitó előadásának megtartására felkért *Richard P. Smiraglia*-t.

Az Egyesült Államok Wisconsin-Milwaukee Egyetemének professzora, a *Knowledge Organization* című szakfolyóirat főszerkesztője előadásában bibliometriai módszerekkel kereste a választ arra, hogy a facettás szemlélet miként terjedhetett el széles körben a tudásszervezés és informatika mellett olyan területeken is, mint a geológia, a fogászat, a filozófia vagy az e-kereskedelem. Rámutatott arra, hogy a facettaanalízis egy multiverzális kulturális szinergia osztályozásmélethez kiinduló 21. századi megvalósítása, mely hozzájárulhat a jobb információs architektúrák kialakításához. Elvégezte a jelen konferencia cikkeinek bibliometriai elemzését is, arra a következtetésre jutva, hogy a konferencia el-

sősorban az információkeresés módszerei iránt nyitott könyvtári osztályozási szakértők találkozója.¹⁰

Rövid kávészünetet követően kezdődtek el az első szekció előadásai, melyek elsősorban a facettás osztályozási rendszerek kérdéseinek tágabb kontextusba ágyazására törekedtek.¹¹

Az első előadó *Martin H. Frické*, az Arizonai Egyetem professzora volt, aki előadásában a facetták és általában a fogalmak, illetve a facettás keresés logikai vonatkozásait vizsgálta. Bevezette az „ersatz” vagy egyszerű facetta fogalmát, amely a dolgok egyszerű tulajdonságait jelöli, szembeállítva a „valódi” facettákkal, melyek a dolgok közötti viszonyok kifejezésére is alkalmasak. Az Amazon példáján keresztül megmutatta, hogy az egyszerű facetták miért nem alkalmasak összetett keresések támogatására, és felvetette a hagyományos, Bool-operátorokra alapuló keresés felváltását a funkcionális programozással.¹²

A szekció második előadását az osztályozástudomány egyik legnagyobb egyénisége, *Dagobert Soergel*, a Buffalo Egyetem professzora tartotta. Előadásában a valóság megértése és reprezentációja, a képzelet és felfogás mögött meghúzódó közös alapelveket, illetve azok gondolati, nyelvi és a tudásreprezentáció síkján való megjelenését vizsgálta. Széles körből (ábécék, jelnyelvek, tudásszervező és facettás osztályozási rendszerek) hozott példákat a kompozicionalitásra, és rámutatott arra, hogy az egyed-kapcsolati modell minden tudásszervezési módszer alapja. Végül egy, az ETO facettáinak struktúráját reprezentáló egyed-kapcsolati modell bemutatásával igyekezett elősegíteni a facettás osztályozási rendszerek mélyebb megértését.¹³

Ezt követően a szekció harmadik előadója *Rebecca Green*, a Dewey Tizedes Osztályozás (DDC) szenior szerkesztője és programmenedzsere került sorra. Előadásában a tudásszervezés alapján létrejövő facettaanalízis és a lexikai analízisből származó szemantikaikeret-elemzés módszereit hasonlította össze a felhasznált technikák és a létrehozott fogalmi struktúrák alapján. Bár azonos alkalmazási kör esetén a kapott facetták és szemantikai keretek gyakran nagy hasonlóságot mutatnak, észrevehető a különbségek is, melyek a két terület különböző felfogásából adódnak. Míg az egy adott terület terminológiájának logikai kategóriáit lefedő facettákra általában szemantikai típusokként tekintünk, a szemantikai keretek elemei inkább szerepekként jelennek meg.¹⁴

Az első szekció lezárását követően került sor a poszterszekcióra, melyen a poszterek készítői öt-öt percben ismertethették kutatási eredményeiket.¹⁵

Marcia Zeng (Kent Állami Egyetem, USA) és *Shu-jiun Chen* (Academica Sinica, Taiwan) felmérésében a múzeumok weblapjai és mobilalkalmazásai által alkalmazott facettás rendszereket, illetve azok felhasználói felületeit hasonlította össze. Előzetes eredményeik rámutatnak arra, hogy a háttér adatok természete mellett milyen egyéb tényezők vannak hatással az ilyen rendszerek felhasználói felületén megjelenő facettákra.¹⁶

Rick Szostak (Albertai Egyetem, Kanada) a Richard Smiragliával közösen végzett kutatása eredményeit ismertette, melynek során az ETO alosztási jeleinek és táblázatainak megközelítését hasonlították össze a facettaanalízis elemeit az alap grammatika segítségével egyesítő Alapfogalmi Osztályozással (Basic Concepts Classification, BCC). A jelzetek hossza és összetettsége mellett vizsgálták az általuk meghatározott kapcsolatok gráfját is. Ez alapján arra jutottak, hogy a BCC jelzetek általában összetettebbek, és gyakran egy BCC jelzet képes leírni olyan tartalmakat, amelyek több ETO-jelzettel vannak indexelve.¹⁷

Uma Balakrishnan (VZG/GBV, Németország) a Coli-conc elnevezésű projekttel ismertette meg a hallgatóságot. A projekt célja egy olyan szoftvercsomag létrehozása, amely lehetővé teszi a különböző tudásszervező rendszerekhez való hozzáférést, konkordanciáik kezelését és értékelését.¹⁸

A program szerint ekkor a VINITI kutatócsoportja következett volna, amelynek tagjai a Web of Science és az ETO témakörei közötti, pivot módszeren alapuló – az Orosz Állami Rubrikátor osztályain keresztül megvalósuló – automatikus leképezésre irányuló sikeres kísérlet eredményeiről számoltak volna be, de sajnos technikai problémák miatt nem tudtak megjelenni a konferencián.¹⁹

Darija Rozman (Ljubljana Nemzeti és Egyetemi Könyvtár, Szlovénia) poszterén azt mutatta be, hogy a szlovén könyvtárak miként igyekeznek kihasználni az ETO facettás jellegéből adódó előnyöket.²⁰

Végezetül *Inkyung Choi* (Wisconsin-Milwaukee Egyetem) a Koreai Tizedes Osztályozást (KDC) és a DDC-t összehasonlító kutatásának első eredményeiről számolt be. A kutatás célja, hogy a tartalomelemzés segítségével a koreai osztályozást jobban közelíthessék a helyi, speciális szociokulturális igényekhez.²¹

A poszterek megismerése után kezdődött el a második szekció, amely néhány olyan speciális területre adott érdekes kitekintést, melyeken a facetták jelenthetik a megoldást a felmerülő problémákra.²²

Deborah Lee, a Courtould Művészeti Intézet könyvtárának osztályozó könyvtárosa egy, a hangszeres kisegyüttesekre írt zeneművek osztályozására kidolgozott új módszert ismertetett. Először bemutatta, hogy milyen problémák merülnek fel az ilyen művek leírása során, és milyen alosztások szükségesek feltétlenül ezek feloldásához, majd felvázolta, milyen hierarchikus és asszociatív kapcsolatok írhatóak fel az ezen alosztásokból származó facetta-relációk alapján, illetve milyen egyéb szempontok szerint finomíthatóak tovább a kapott leírások.²³

Patrícia de Almeida előadásában egy kérdőíves felmérés eredményét ismertette, amely azt vizsgálta, mennyire hatékonyan alkalmazhatóak Ranganathan klasszikus PMEST (személyiség, anyag, energia, tér és idő) facettái szépirodalmi művek tartalmi leírására. A kutatás során portugál közkönyvtárak olvasóit kérték meg, hogy határozzák meg olvasni-valójuk témáját a PMEST kategóriák alapján, majd kielemezték az így kapott facettákat, illetve fókuszokat. Meglátása szerint bár az eredmények nem igazolták teljes mértékben azt az alaphipotézist, hogy a PMEST kategóriák alkalmasak lehetnek szépirodalmi művek leírására, a kutatás során szerzett tapasztalatok segíthetnek a megfelelő módszer megtalálásában, amely akár a tudásszervezés valamely facettaelemzéstől eltérő módszerén is alapulhat.²⁴

Andreas Ledl az előző ETO Szemináriumon mutatta be a kontrollált szótáraknak a Bázeli Egyetem könyvtára által fejlesztett, BARTOC (Basel Register of Thesauri, Ontologies & Classifications) névre keresztelt adatbázisát. Ezúttal *Claudio Gnolival* (Paviai Egyetem) közösen azt vizsgálták meg, hogyan alkalmazható az adatbázis a tudásszervező rendszerek tesztelésére. Tanulmányukban a BARTOC segítségével elemezték, hogyan „teljesít” két olyan, eltérő filozófián alapuló osztályozási rendszer, mint a facettás Integrációs Szintek Osztályozása (Integrate Levels Classification, ILC) és a diszciplína alapú, enumeratív DDC, ha azonos gyűjteményekre alkalmazzák őket. Előadásukban szintén kitértek az ILC gyakorlati alkalmazására pl. konkrét tudásmenedzsment rendszerekben vagy a sze-

mantikus weben.²⁵ Az előadás kapcsán érdemes megemlíteni Dagobert Soergel és Birger Hjørland hozzászólását, melyben vitatták az összehasonlítás jogosságát, rámutatva, hogy a két megközelítés más-más területeken „teljesít” jól.

A harmadik, a facetták gyakorlati alkalmazásait vizsgáló szekció két előadása zárta a konferencia első napját.²⁶ A Svájci Könyvtárak és Információs Irodák Hálózata, a NEBIS által fejlesztett OPAC (illetve elődje, az ETH Könyvtár ETHICS rendszere) közel harminc éve az egyik legkifinomultabb ETO alapú tárgyi katalógusnak számít. Ezúttal az ETO szerkesztőbizottságának tagja, *Jiri Pika* demonstrálta, hogy a katalógus miként teszi lehetővé az ETO főablázati és általánosan közös alosztási táblázati számai alapján végzett posztkoordinált keresést. A facetták szerinti keresés mellett bemutatásra kerültek a többnyelvű authority file által biztosított olyan lehetőségek is, mint a jelzetek leírásai szerinti természetes nyelvű keresés, vagy a szemantikai kapcsolatok.²⁷

Suzanne Barbalet két éve egy poszteren számolt be a kísérleti projektről, mely a UK Data Service, az Egyesült Királyság legnagyobb társadalomtudományi adatbázisa kutatási és adminisztratív adatállományának ETO-val történő indexelésére irányult. Ezúttal *Nathan Cunningham*, a UK Data Archive társigazgatójával közösen ismertették a projekt eredményeit. Bemutatták, milyen kérdések merülnek fel a társadalomtudományi kutatások tartomelemzése során, és azt, hogy az ETO számoknak az általuk használt HASSET tezaurusszal, linked data formában történő összekötése hogyan teszi lehetővé a hagyományos források és az új formájú adatok együttes keresését, listázását, rendezését és elemzését az általuk fejlesztett DSaaP portálon keresztül. A további kutatásaik közepontjában olyan gráf alapú gépi tanulási módszerek kidolgozása áll, amelyek képesek javaslatokat tenni az új, elsődleges adatok metaadataira. Az előadás különösen azoknak az új távlatoknak a fényében lehet érdekes, amelyeket az osztályozás újfajta, elsődleges adatok feltárásában való alkalmazása nyithat.²⁸

A második nap

A nap alaphangját ezúttal *Vanda Broughton* professzor (University College London), a facettás osztályozás egyik legnevesebb szakértője adta meg. Előadásában azt vizsgálta, hogyan és miért válhatott a facettaanalízis – a kezdetekkor még nem is teljesen kidolgozott – elmélete a Classification Research Group (CRG) ötvenes évekbeli megalakulását követően, hatvan év elteltével a modern információkeresés alapjává. Bizonyítékokat keresett a facettaanalízis sikeres alkalmazására publikált riportokban és online alkalmazások leírásaiban. Meglátása szerint a facettás modell sikerét, azt, hogy automatizált rendszerekben és reprezentációs nyelvekben egyaránt előszeretettel alkalmazzák, elsősorban integrált természetének, az egyértelmű kategorizálásnak és rendezésnek, illetve a facettákon belüli és azok közötti kapcsolatok világos kifejtésének köszönheti.²⁹ Az előadással kapcsolatban érdekes megjegyzést tett *Birger Hjørland*, akinek a meglátása és tapasztalatai szerint a facettás modellt a korábbi elméleti eredményektől függetlenül, újra és újra kitalálják, amikor egy alkalmazásban arra szükség van.

Ezt követően a facettás osztályozási rendszerekkel szembeni kihívások vizsgálata került terítékre.³⁰ A szekció első előadásában *Joseph T. Tennis*, a Washingtoni Egyetem docente a tárgyi ontogenezissel kapcsolatos kutatási eredmények alapján vizsgálta, miben kell meghaladnunk Ranganathan eredeti facettás koncepcióját annak érdekében, hogy a

facettás és analitikus-szintetikus rendszerek továbbra is a kívánt mértékben őrizték meg szemantikai stabilitásukat.³¹

Fausto Giunchiglia (Trentói Egyetem, Olaszország) előadásában a facetta alapú könyvtári leíró módszereknek a webes források entitás alapú leírásának érdekében való továbbfejlesztésére tett javaslatot. Ennek érdekében felvázolta azoknak az alapkategóriáknak a listáját, amelyek szükségesek a webes források egyértelmű azonosításához, és bemutatott egy új, facettás entitásalapú tudásreprezentációs modellt, a DERA-t (Domain, Entity, Relations, Attributes), amely logikai alapú formalizálásra és dedukcióra is alkalmas. A kutatás célja a facettás megközelítés elméletének és gyakorlatának a weben történő alkalmazása. A bemutatott megoldás a hagyományos megközelítés és egy szemantikai alapú, nagy tömegű adat szervezésére és kezelésére kidolgozott tudásszervezési módszer ötvözése.³²

A szekció utolsó előadásában az ETO szerkesztőbizottsága képviselőjében *Aida Slavic* és *Sylvie Davies* (Robert Gordon University, Aberdeen, UK) az osztályozási rendszer közelmúltbeli és tervezett módosításainak elméleti alapjait igyekezett lefektetni, ami különös figyelemre tarthat igényt az ETO-felhasználók körében. Miután rámutattak az ETO-revíziók hosszú története során tapasztalható következetlenségekre, az egységes elméleti háttér, illetve a revíziók összehangolásának hiányára, kiemelték az elméleti és gyakorlati követelmények összehangolásának szükségességét. Felhívták a figyelmet arra, hogy a facettás elvek következetes betartása mellett törekedni kell a jelzalkotás és a szintetizálási lehetőségek formalizáltságának növelésére is.³³

Ezt követően az előzetesen kiadott programhoz képest módosult az előadások sorrendje. Az ötödik szekció így két, a facettás osztályozások módszereivel és elméletével foglalkozó előadásból állt.³⁴ A módosult program szerint először *Claudio Gnoli* kapta meg a szót, aki a facettás rendszerek által alkalmazott és alkalmazható szintaktikai kombinációs lehetőségeket vette számba, majd a facettaanalízis „racionális” és „empirikus” vagy „pragmatikus” elméleti alapjai közötti különbséget vizsgálta meg, ezzel mintegy bevezetve az őt követő előadást.³⁵

Gondolatmenetét a szekció másik előadója, a tudásrendszerezés egyik legjelesebb kutatója, a domain-analízis és fogalomelmélet megalkotója, a Koppenhágai Egyetem Professzora, *Birger Hjørland* vitte tovább. Prezentációjában azzal az állítással szállt vitába, miszerint a facettaanalízis az osztályozás egyetlen életképes megközelítése. Saját kutatásai alapján rámutatott, hogy más olyan elméletek is léteznek, melyek továbbra is relevánsak ezen a területen: előadásában részletesen megvizsgálta az osztályozás racionális, empirikus, genealógiai, hermeneutikai és pragmatikus megközelítéseit is.³⁶

Az utolsó szekciót³⁷ e beszámoló szerzője nyitotta³⁸, aki az ETO számok reprezentálása és automatikus feldolgozása területén az előző konferencia óta eltelt két évben elért eredményeit összegezte.^{39*}

A program szerint következő prezentáció előadója, *Pawel Lula* és *Urszula Cieraszenska* nem jelentek meg a konferencián, hogy beszámoljanak a Krakói Egyetemi Könyvtárban folyó, az ETO számok hasonlóságának automatikus mérésére irányuló kutatásaik eredményeiről⁴⁰, így a konferencia utolsó előadása következett.

Ezen *Rick Szostak* a facettaanalízis elméletét és gyakorlatát állította szembe. Részletesen szólt a facettaelemzés céljáról és megvalósításának módjairól, kihívásairól, illetve egy olyan megközelítés előnyeiről, amely a módszerek alkalmazása nélkül igyekszik elérni a felsorolt célokat. A módszer lényege az alapnyelvtan alkalmazása tárgyi metaadatokra,

kontrollált szótár (az általa létrehozott BCC osztályozás) segítségével, facettaindikátorok alkalmazása nélkül. Megválaszolando a kérdést, hogy miért lehet érdekes a PRECIS kapcsán egyszer már elvetett grammatikai megközelítés, rámutatott a kontrollált szótár alkalmazása és az egyszerűbb szabályrendszer előnyeire az előd rendszerrel szemben.⁴¹ Az előadás utáni hozzászólásában *Aida Slavic* ennek ellenére is vitatta a rendszer létjogosultságát, rámutatva, hogy a bemutatottnál jóval egyszerűbb és nagyobb hagyományokkal bíró rendszerek is háttérbe szorultak a megváltozó trendek, a pre-koordináció elnépszerűtlenedése miatt.

A konferenciát panelvita zárta, melyen *Claudio Gnoli*, *Rick Szostak*, *Dagobert Soergel*, *Aida Slavic* és *Martin Frické* olyan, a hallgatóság által felvetett kérdéseket igyekeztek megvitatni, mint a facettasorrend szerepe, a facetta (és maga a fogalom) definíciója, legvégül pedig az ETO és az ETO Konzorcium jövője.

ZÁRSZÓ

A hatodik ETO Szemináriumon nemcsak a facettaelemzés elméletével, a facettás modell osztályozási rendszerekben történő alkalmazásával ismerkedhettünk meg, hanem szembesülhettünk annak más területeken való megjelenésével is.

Az előadók osztályozási és logikai szempontból is bemutatták a facetták elméleti hátterét, lehetséges megjelenési formáit. Tárgyalták a facettaelemzés történetét és hatásait napjaink információs rendszereire, illetve, hogy ezen kívül a tudásszervezésnek és információkeresésnek milyen más megközelítései léteznek. A jelenlegi osztályozási rendszerek – elsősorban az ETO – aktuális állapota és felhasználási lehetőségei mellett új módszerek is bemutatásra kerültek. Különösen érdekesnek és előremutatónak mondhatóak azok az előadások, melyek a hagyományos szemléletnek az új típusú adatokra való alkalmazásával foglalkoztak.

Ismét idézve a konferenciakötet előszavát, elmondhatjuk, hogy „a 2017-es szeminárium lehetőséget nyújtott a facettaanalízis és a facettaelemzés elméletének részletekbe menő megvitatására az információs környezet gyors változásának korában”, amint arról nemcsak a konferencia résztvevői, hanem az annak anyagát utólag áttanulmányozók is meggyőződhetnek.⁹

JEGYZETEK

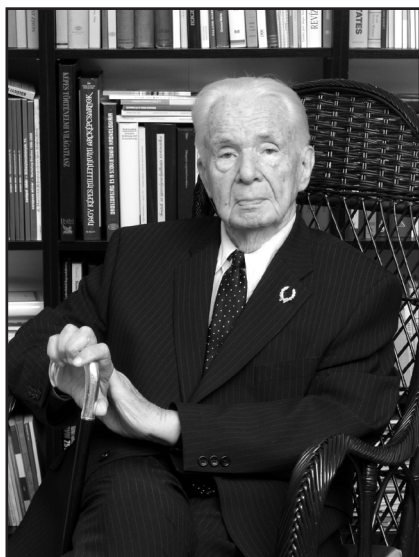
1. First Seminar on UDC in a Mechanized Retrieval System (1969) conducted by R. R. Freeman and P. Atherton, Copenhagen, 2nd-6th September, 1968: proceedings. (FID/CR Report no 9) (Szerk. R. Molgaard-Hansen és M. Rigby.) Copenhagen: Danish Centre for Documentation, 1969. (FID/CR Report no 9).
2. Second Seminar on UDC in Mechanized Information Systems (1971) conducted by R. R. Freeman, Frankfurt, 1st-5th June, 1970: proceedings. (FID/CR Report no 11) (Szerk. R.

- Molgaard-Hansen és M. Westring-Nielsen.) Copenhagen: Danish Centre for Documentation, 1971.
3. International Symposium. UDC in Relation to other Indexing Languages, Herceg Novi, Yugoslavia, 28th June-1st July 1971: proceedings. Belgrade: Yugoslav Center for Technical and Scientific Documentation. The Hague: FID, 1972.
  4. <http://seminar.udcc.org>
  5. Barátné Hajdu Ágnes: Multilevel education, training, traditions and research on UDC in Hungary. Extensions and Corrections to the UDC, 2007 (29). 273-284.p.
  6. Barátné Hajdu Ágnes: Integration of a thesaurus and Universal Decimal Classification (UDC) to improve subject access: the Hungarian experience. Extensions and Corrections to the UDC, 2009 (31). 197-207.p. <http://hdl.handle.net/10150/199891> (Letöltés: 2017-09-19)
  7. Piros Attila: Automatic interpretation of complex UDC numbers: towards support for library systems In: Classification & authority control: expanding resource discovery: proceedings of the International UDC Seminar, 29–30 October 2015, Lisbon, Portugal (Szerk. Aida Slavic és Maria Inês Cordeiro.) Würzburg: Ergon Verlag, 2015. 177-193.p.
  8. Faceted classification today: theory, technology and end users: proceedings of the International UDC Seminar 2017, London (UK), 14–15 September (Szerk. Aida Slavic és Claudio Gnoli.) Würzburg: Ergon Verlag, 2017. ix-xi.p.
  9. A konferencia csaknem valamennyi előadásából és poszteréből cikk készült, melyek megtalálhatók az előző megjegyzésben hivatkozott konferenciakötetben (ahol nem került cikk benyújtásra, ezt a megjegyzésben külön jelezzük).
  10. Richard P. Smiraglia: Facets as discourse: how facets and facet analytical theory reveal cultural dimensions in 21st century knowledge organization systems
  11. Session 1: Faceted classification in a broader context, szekcióvezető: Claudio Gnoli
  12. Martin H. Frické: Faceted classification, analysis, and search: some questions on their interrelations
  13. Dagobert Soergel: The principle of compositionality and entity-relationship modeling: faceted classification in a broader context
  14. Rebecca Green: Facet analysis and semantic frames
  15. A poszter szekció moderátora Sylvie Davies volt.
  16. Marcia Zeng – Shu-jiun Chen: Turn over a new facet: an analysis of the applications of faceted systems for facilitating the explorations of museum collections on the Web
  17. Rick Szostak – Richard P. Smiraglia: Comparative approaches to facets in interdisciplinary KOSs: UDC and Basic Concepts Classification
  18. Uma Balakrishnan: Coli-conc – mapping library knowledge organization systems
  19. Az orosz kutatócsoport munkájának mélyebb megismerésére sajnos a konferenciakötetből sem nyílt mód, mivel – egyedülként a poszterelőadók közül – csak absztrakt jelent meg a poszterükkel kapcsolatban (Viktor N. Beloozerov et al.: Establishment of correspondences between Web of Science subject areas and UDC).
  20. Darija Rozman: UDC facets in action in Slovenia
  21. Inkyung Choi: Comparative analysis of universal library classification: the Dewey Decimal Classification and the Korean Decimal Classification
  22. Session 2: Facets as a solution, szekcióvezető: Rick Szostak
  23. Deborah Lee: Numbers, instruments and hands: the impact of faceted analytical theory on classifying music ensembles

24. Patrícia de Almeida – Maria da Graça Simões – Daniel Martínez-Ávila: The contribution of Ranganathan's facets to the determination of aboutness in novels
25. Andreas Ledl – Claudio Gnoli: Indexing KOSs in BARTOC by a disciplinary and a phenomenon-based classification: preliminary considerations
26. Session 3: Facets in practice, szekcióvezető: David Bowden
27. Jiri Pika: Facets of the UDC and their performance in NEBIS
28. Suzanne Barbalet – Nathan Cunningham: The challenge of managing access to new and novel forms of data: an application of UDC
29. Vanda Broughton: Faceted classification as the basis of all information retrieval
30. Session 4: Challenges for faceted classification, szekcióvezető: Rebecca Green
31. Joseph T. Tennis: Facets and change – design requirements for analytico-synthetic schemes in light of subject ontology research
32. A. R. D. Prasad – Fausto Giunchiglia – Devika P. Madalli: DERA: from document-centric to entity-centric knowledge modelling
33. Aida Slavic – Sylvie Davies: Facet analysis in UDC: questions of structure, functionality and data formality
34. Session 5: Methods and theory of faceted classification, szekcióvezető: Dagobert Soergel
35. Claudio Gnoli: Syntax of facets and sources of foci: a review of alternatives
36. Birger Hjørland: Facet analysis as one among other theories of classification (a konferenciakötet csak az előadás absztraktját tartalmazza, cikk nem került benyújtásra)
37. Session 6: Faceted classification and automation, szekcióvezető: Richard Smiraglia
38. Az előzetes program szerint a facetás osztályozások automatizálásáról szóló szekciót Flavio Vieira Pontes és társai előadása nyitotta volna, melyen tézisek és disszertációk digitális formában történő, facetás alapú elrendezésére, illetve egy dinamikus taxonómián alapuló visszakeresésre irányuló megoldásukat ismertették volna. Sajnos az előadást a végleges programból törölték, és a konferenciakötetben is csak az absztraktja jelent meg (Flavio Vieira Pontes – Gercina Angel de Lima – Benildes C.M.S. Maculan: Faceted classification and dynamic taxonomies: an approach to knowledge organization in digital libraries).
39. Piros Attila: The thought behind the symbol: about the automatic interpretation and representation of UDC numbers
40. *Piros Attila előadását pozitív, a kutatás folytatására ösztönző hozzászólások követték. A szakma különös érdeklődésére tarthat számot a jelzetek automatizált szintaktikai elemzésének, kontrolljának lehetősége. (*A szerk.*)
41. Pawel Lula – Urszula Cieraszevska: Similarity measurement between UDC classmarks and its application
42. Rick Szostak: Theory versus practice in facet analysis
43. A konferencián elhangzó előadások absztraktjai és diái (beleértve a panelvita során készült vázlatokat), illetve az előadók rövid bemutatása megtalálható a konferencia honlapján (<http://seminar.udcc.org/2017/>). Az elhangzott előadások és a bemutatott poszterek mellé készített cikkek (Birger Hjørland előadását és a VINITI kutatócsoportjának poszterét kivéve) a konferenciakötetben olvashatóak.

Megalapozott tudás, kutatói felelősség, minden helyzetben emberi tartás

A 10 éve elhunyt Kosáry Domokos (1913–2007)
tiszteletére

*Kosáry Domokos portréja
Fotó: Gottl Egon fotóművész
A kép a Rubicon szerkesztőség tulajdona*

10 évvel ezelőtt, 2007. november 15-én kaptuk a hírt, hogy életének 95. évében elhunyt Kosáry Domokos Széchenyi-nagydíjas történész, az MTA rendes tagja, az Akadémia egykori elnöke, a hazai és nemzetközi tudományos és közélet nagy tekintélyű, kiemelkedő egyénisége. Olvasva a korábban megjelent és az emlékezetére akkor közzétett írásokat, azok megerősítettek bennünket abban, hogy Kosáry Domokos mellőztetésének idején, Gödöllőn végzett munkája sem az egyetemen, sem azon kívül, talán még szakmai körökben sem kellően ismert. A róla szóló írásokban, tanulmányokban életének ezen időszaka gyakran említésre sem került. Ezért a halálakor megjelentetett emlékező írásunkon túl elhatároztuk, hogy bemutatjuk, ismertté tesszük az Agrártudományi Egyetemen, annak Központi Könyvtárában töltött éveinek fontosabb állomásait, történéseit, Kosáry Domokos ránk hagyományozott szellemi hagyatékát.

Az elmúlt tíz évben kerestük azokat a lehetőségeket, formákat, amelyekkel ezen szándékunkat meg tudjuk valósítani, s meg tudjuk mutatni, milyen kiváló, sokat megélt, nagy tudású embert tudhat korábbi igazgatójának könyvtárunk, én magam pedig könyvtár-igazgató elődömnök. Törekvésünkben az a személyes meggyőződés vezetett, hogy múltunk és az elődök törekvéseinek, hasznosítható tapasztalatainak megismerése nélkül nem lehet a jelenben új értékeket létrehozni, a jövőt biztosító feladatainkat eredményesen, az elvárt színvonalon végezni. A gödöllői egyetem vonatkozásában sokat idézett Móricz Zsigmond is arra tanít igen bölcsen történelmi regénytrilógiájában, hogy „A história nem arra való, hogy az ember csak éppen megismerje, mi volt s hogyan, hanem arra való, hogy ami már egyszer megtörtént, tanúságul legyen a későbbi időkben mindenkinek, aki hasonlatos sorsra jut.”

Abban a kivételes helyzetben volt részem, hogy vezetői működésem idején Walleshausen Gyula nyugalmazott könyvtári főigazgató, történész, címzetes egyetemi tanár, az egész magyar könyvtárügy egyik kiemelkedő egyénisége, aktívan jelen volt könyvtárunk életében egészen 2010-ben bekövetkezett haláláig. Nagyon sokat beszélgettünk az 50-es években Kosáry Domokossal együtt végzett munkájukról, mindennapjaikról, a történetek, események mellett arról az emberről, akinek már pusztán jelenléte és megszólalása is kedvezően hatott a kollégákra. Később a könyvtárba került Kissné Bognár Krisztina főlevéltáros, levéltárvezető, aki szintén részesévé vált a Kosáry egyetemi hagyaték rendezésének, feldolgozásának és közzétételének. Walleshausen Gyula elbeszélései alapján, valamint a szaklevéltárunkban őrzött dokumentumok, kéziratok felhasználásával jól bemutatható, hogy Kosáry Domokos könyvtárosként, tudományszervező igazgatóként is figyelemre méltó, maradandó értékű szakmai, tudományos munkát végzett, s hogy ez a korszak is fontos részévé vált életének.

A könyvtári évek

Kosáry Domokos ebben az évben éppen 65 éve került az egyetemre hivatalos alkalmazásba. 1952. október 3-tól 1957. november 14-ig, letartóztatásáig dolgozott a könyvtárunkban.¹ Kezdetben könyvtárosként, aztán tudományos kutatóként, majd igazgatóként tevékenykedett. Az Országos Könyvtári Központ ideiglenes alkalmazottjaként már egy évvel korábban, 1951 novemberétől mint a központi könyvtári koncepció kidolgozója került szoros kapcsolatba az egyetemmel. Így egyértelműen elévülhetetlen érdemei vannak az egyetemi központi könyvtár létrehozásában, szakmai megalapozásában, szervezetének és működésének szabályozásában. Az 1955. szeptember 10-én kelt tájékoztatóban a következő szavakkal fogalmazta meg a közgyűjteménnyel kapcsolatos terveit, elképzeléseit „[...] határozott arculatú, gödöllői székhelyű, valóban központi jellegű, tudományos színvonalú, olyan könyvtárrá fejlődjék, mely az egyetemen belül és a többi tudományos könyvtár sorában hiánytalanul be tudja tölteni az őt megillető helyet [...]”.

A nevéhez köthető – számos más eredmény mellett – a rendkívül fontos, szakszerű, számos szempontot figyelembe vevő szerzeményezés, mai megfogalmazással állománygyarapítás, amit mindig kezében tartott; a könyvtár tudományos színvonalává alakítása az általa kijelölt kutatási területek felvázolásával; az elvárható bibliográfiái és kutatói tevékenység, amely a hallgatók, oktatók és kutatók jobb tájékoztatását eredményezheti; a széles körű kiadványcsere megszervezése; a fordító szolgálat létrehozása; a hallgatóknak

nyújtott szolgáltatások, a gyakran nem szokványos programok kezdeményezése, mint az „elő folyóirat”; az egyetemi könyvtári bizottság feladat- és hatáskörének kidolgozása.

Az Agrártudományi Egyetem Tanácsának felkérésére hozta létre az egyébként általa javasolt és kezdeményezett Agrártörténeti Munkaközösséget 1956. április 13-án, s indította el később a mai napig megjelenő *Agrártörténeti Szemle – Historia rerum rusticarum* című folyóiratot. A lap szerkesztését maga végezte. Időszakában hat igen jelentős kiadványsorozat hívta fel a figyelmet a könyvtárra, köztük az új szerzemények jegyzékei, bibliográfiák, a kezdő kutatóknak készített *A kutatás és tájékoztatás segédkönyvei*, az *Agrártörténeti tanulmányok*, valamint az *Egyéni életművek bibliográfiái* kötetei. Az A/5-ös formátumú kiadványok szerény, de tetszetős, egységes halványzöld borítóval kerültek kiadásra, s számos hazai könyvtárban ma is megtalálhatóak. A *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* című nagyívű munkáját is folytatta, melynek 2. kötete 1954-ben jelent meg.

Kosáry az itt töltött évek alatt sikeresen együttműködött a tanszékekkel, tudományos műhelyekkel, jelentős személyiségekkel, oktatókkal, kutatókkal, tudósokkal. A Könyvtár számos kiemelkedő rendezvény helyszíne volt időszakában.

Mindezek mellett könyvtárosként és igazgatóként képviselt, szervezett, érvelt, mindennap kiállt a könyvtárért és munkatársaiért. Aggódott a külföldi könyvek, a könyvtári folyóiratok előfizetési összegének csökkenése miatt, eljárta a jobb raktári körülmények megteremtéséért, az állomány jobb elhelyezéséért. Több nyelven diktálta leveleit a cse-rekapcsolatok erősítése és szélesítése érdekében. Sokat dolgozott az állomány megfelelő alakításáért, feltárásaért. Kezdeményezte a könyvtár nemzetközi szervezeti tagságát is. Szervezte a barátságosabb könyvtári körülményeket, kutatómunka végzésére ösztönözte a munkatársakat, kiválókat terjesztett fel elismerésre. Időszakában maga a könyvtár is elismerésben részesül. Személyügyi terve máig érvényes megállapításokat tartalmaz. Még az olvasó- és kölcsönzőszolgálatban is ellátott ügyeletet, „inspekciót”. Az 1956-os egyetemi események során felszólalásában a forradalom tisztaságának megőrzésére, a rend fenntartására intett. 1957-es letartóztatásakor is egy egyetemi ünnepi ülésre készített előadást dolgozott.

A könyvtár kutatói teraszán (Kosáry Domokos balról a második)

1960. májusi szabadulása után egy évvel, 1961 szeptemberében a Pest és Nógrád megyei Állami Levéltár munkatársaként tért vissza Gödöllőre, az Országos Bibliográfiai Munkaértekezletre, ahol két munkabizottságban is felszólalt. Az egyetem „GATE Díszpolgára” kitüntetést adományozott Kosáry Domokosnak, melyet 1995. október 20-án vett át Gödöllőn.

Egy évtized emlékezete

Kosáry Domokos halálának 10. évfordulóján a tisztelgés jegyében szedjük számba, mi is történt az elmúlt egy évtizedben. Azt gondoljuk, az emlékezet gazdag, s bízunk benne, méltó is a jeles tudóshoz, emlékének örök fenntartására.

Kosáry Domokos halálakor a könyvtári megemlékezés mellett Réti L. László c. egyetemi tanár tollából *Mestere volt a tudásnak, példája az emberségnek, eleje a magyarságnak* címmel megjelent egy írás az egyetemi honlapon, majd a Szent István Egyetem (SZIE) Lap 2007. novemberi számában. Már Kosáry halála után közvetlenül felmerült bennünk, hogy amennyiben megfelelünk minden elvárásnak és feltételnek, kezdeményezzük nevének felvételét, amely lehetővé teszi a könyvtárügyért tett szolgálatainak, szellemi hagyatékának méltó elismerését, egyben ápolását. Egy éves előkészítő munka után 2008. október 29-én terjesztettem a Könyvtár nevében az akkor Solti László, az MTA rendes tagja, az egyetem rektora által vezetett SZIE Szenátus elé a javaslatot, melynek tagjai számos támogató hozzászólással egyhangúlag fogadták el azt. A család nevében lánya, Kosáry Judit professzor asszony járult hozzá a név felvételéhez. A 19/2008/2009 SZT határozat alapján a könyvtár neve: Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár lett, mely az egyetem központi könyvtára és levéltára.

Kosáry Domokos nevének felvételére a SZIE Szenátus ünnepi ülésének keretében került sor 2009. január 21-én, az egyetem aulájában. Az ünnepi program eseményein jeles személyiségek (akadémikusok, történészek, levéltárosok, könyvtárosok, Kosáry tisztelői és barátai) vettek részt. Megtisztelt jelenlétével Kosáry Judit professzor asszony is. Beszédet mondott Pálinkás József, az MTA akkori elnöke, és az azóta már elhunyt Walleshausen Gyula. „Több, mint fél évszázad homályából idézem fel hajdani kedves igazgatóm, Kosáry Domokos alakját. Képek, események, epizódok villannak fel abból [...] az évekből, amelyet joggal nevezhet a mai Szent István Egyetem gödöllői könyvtára a felemelkedés korának, az agrárhistoriográfia pedig dicső fejezetének.” – fogalmazott a korábbi munkatárs. Az általa elmondott emlékező beszéd² nyomtatott formában is megjelentettük, kiegészítve dokumentummásolatokkal és a könyvtárunkat bemutató összeállítással. A beszéd szerkesztett változata helyet kapott a Ferch Magda és Ormos Mária által szerkesztett Kosáry-emlékkötetben³ is.

A program résztvevői közösen avatták fel a Zsivkov Anita által tervezett Kosáry-emléktáblát a könyvtár főbejárata előtt. Az emléktábla felirata az 1983-as akadémiai székfoglaló beszédéből való idézet: „Az alkalom fel nem ismerésén, a tévedésen, a bizonytalanságon a legjobb szándék sem segít [...]. A reális szem, a döntés és határozott cselekvés képessége viszont, akár kockázatvállalás, akár kompromisszum van soron, meg tudja sokszorozni az erőt.” Kosáry Domokos portréja a Rubicon szerkesztőség tulajdonában levő Gottl Egon fotó alapján készült. Az ünnepi ülés résztvevői kiállítás keretében ismerhették meg a névadó gödöllői tevékenységét. A kiállítást gazdagította, hogy a Pest

Megyei Levéltár⁴ kölcsön adta Kosáry kitüntetéseinek egy részét, és a nyilvánosság előtt alig ismert rajzai, festményei közül néhányat.

*A SZIE Szenátus ünnepi ülése Kosáry Domokos nevének felvétele alkalmából
(jobbról: Pálinkás József, Solti László, Kosáry Judit, Walleshausen Gyula, Koósné Török Erzsébet)*

Megtisztelő volt számunkra, hogy a nevét viselő könyvtár képviseletében jelen lehetünk és koszorút helyezhettünk el Kosáry Domokos síremlékének avatásán, 2010. október 20-án a Farkasréti Temetőben.

Kosáry Domokos születésének 100. évfordulója alkalmából 2013. május 14-én emlékülésre került sor a Magyar Tudományos Akadémián, ahol számos előadásban idézték fel alakját és gazdag munkásságát. Az előadók sorában egyetemünk akkori rektora, Solti László a gödöllői évekről tartott előadást, amelynek szerkesztett változata az összes további előadással együtt megjelent a Magyar Tudomány 2013. 12. számában.⁵

A centenáriumi évében könyvtárunk az egyetemmel közösen névadónk emlékének megőrkítésére Kosáry Domokos-díjat alapított. Az érem Csikai Márta Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész alkotása.⁶ Az elismerés a könyvtárügy területén, a könyvtári, levéltári munka szervezésében több éven át elért kimagasló eredmény, az egyetemtörténeti, agrártörténeti kutatásokban végzett magas szintű tevékenység, illetve a Könyvtár érdekében, a könyvtárügyért kifejtett támogatás elismeréseként adományozható. A díj alapításának évében a Szenátus ünnepi tanévnyitó ülésén, 2013. szeptember 9-én Solti László, az MTA rendes tagja, az egyetem volt rektora, valamint posztumusz Walleshausen Gyula ny. könyvtári főigazgató, történész, c. egyetemi tanár részesült az elismerésben. Ezt követően a következő személyiségek vették át a díjat: Szögi László ny. könyvtári főigazgató, történész, levéltáros (2014), Fülek György professor emeritus és posztumusz Princz Ágostonné főkönyvtáros, részlegvezető (2015), Koósné Török Erzsébet ny. könyvtári főigazgató, főkönyvtáros (2016), Bánkeszi Lajosné címzetes igazgató (2017).

A 2013-as szeptemberi tanévnyitó ünnepség részeként *Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem könyvtárigazgatója* címmel időszaki kiállítással is megemlékeztünk születésé-

nek századik évfordulójáról. A kiállítás NKA támogatással került megrendezésre, neves gödöllői szakemberek bevonásával.

Még ezen év szeptember 23-án Kosáry Domokos védetté nyilvánított síremlékénél – amely a Nemzeti sírkert része lett – emlékezésre és koszorúzásra került sor. Az ünnepi eseményen, amelyet a Nemzeti Örökség Intézete, valamint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság szervezett, könyvtárunk is részt vett.

A már valóban könyvritkaságnak számító *A chilloni fogoly* (Kosáry börtönnaplója) és *A történelem veszedelmei* című kötetben megjelent, néhány ma is időszerű Kosáry tanulmány újrakiadásával emlékezett meg a Kosáry általa 1992-ben életre hívott Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia (SZIMA) születésének 100. évfordulójára. A kötet elején olvasható Hanák Gábor történész, filmrendező „Múltunkról – öncsonkítás nélkül” című beszélgetése Kosáry Domokossal. Örülünk annak, hogy a 2013. november 15-én Ferch Magda, a SZIMA ügyvezető titkára szerkesztésében megjelent és bemutatott kötet megjelenéséhez, ha szerény mértékben is, de hozzájárulhatott könyvtárunk.

Az emlékezés sorában szólni kell az első önálló Magyar Agrártudományi Egyetem megalakításnak 70. évfordulója keretében rendezett *Könyvtári emlékezet – A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár 1945–2015* című könyvtártörténeti kiállításról, melyet 2015. november 5-én nyitott meg a könyvtár. Az időszaki kiállítás keretében Kosáry Domokos egyetemi éveinek bemutatása kiemelten szerepel. A kiállítás jelenleg is látogatható, megtekinthető a könyvtár főbejáratánál.

A névfelvétel után, a centenáriumi évben és azt követően is minden lehetőséget kihasználva számos előadást tartottunk (például MKE 45. Vándorgyűlés, Levéltárosok Őszi Fesztiválja), cikket jelentettük meg különböző könyvtári és levéltári folyóiratokban Kosáry Domokos könyvtárosként, tudományos-szervező könyvtárigazgatóként végzett munkájáról.⁷ Fontos azt is megemlíteni, hogy az egyes könyvtári eseményeken a szépíró képességekkel is rendelkező Kosáry Domokos munkáiból, valamint a róla szóló írásokból összeállítás is elhangzott, Horváth Zoltán rendezésében. Az évek során létrejött gazdag fotótár pedig Balázs Gusztávnak köszönhető. A könyvtár képeslap-sorozatában Kosáry Domokosról is szerepel néhány kép.

Az elmúlt évek kutatásainak eredményeként, mintegy összefoglalásaként NKA támogatással készítettük el a Kosáry-forráskiadványt, melyet 2015. november 17-én jelentettünk meg, illetve mutattunk be *Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományos-szervező könyvtárigazgatója. Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból* címmel.⁸ A kötetben feltárt források 1952 és 1957 között, illetve 1958-ban keletkeztek (felmentési iratok), így a teljességre törekedve átfogják Kosáry Domokos egész agráregyetemi időszakát. A bevezető tanulmányt követően a szövegű változatban közölt iratok Kosáry alkalmazásával, előmenetelével kapcsolatos, továbbá a könyvtári munkával, az agrártörténeti kutatások kérdéseivel foglalkozó dokumentumok, valamint a korszak és szereplői megidézését szolgáló korabeli fotók találhatóak. A kötetet Ormos Mária történész, az MTA rendes tagja a Magyar Tudomány, Bényei Miklós könyvtáros-történész, ny. címzetes egyetemi tanár pedig a Könyvtári Figyelő folyóiratban mutatta be.⁹

Epilógus

Kosáry Domokos kényszerű helyzetében, a félretettségek idején is mércét állított, példát mutatott megalapozott tudásával, általános és szakmai műveltségével, nyelvismeretével, széles látókörével, morális tartásával, emberségével, megtörhetetlen bizalmával. Tanított, s nem utolsósorban dolgozott. Dolgozott határtalan tenni akarással, könyvtárosi képzettség nélkül is hozzáértéssel, tisztességgel, megalkuvást nem ismerő őszinteséggel és bátorsággal, magabiztos kutatói fegyelemmel. Kiegyensúlyozottsága, a jóindulat motiválta gondolkodása és ítélete, derűje, nyílt, tiszta beszéde, logikus érveléssel, lendületes stílusban megfogalmazott írásai, külsőségekben is egyedüli megjelenése, eleganciája megmarad bennünk örökre.

Soha nem feledhetjük – mi könyvtárosok különösen – Walleshausen Gyula 2009-ben papírra vetett sorait: „Kosáry kiemelkedő tagja volt annak az eredeti hivatásából kiszorított csapatnak [...] akik – a diktatúra afféle tudós rabszolgáiként – a tudomány iránt elkötelezetten mentették, majd gyűjteményekké rendezték a nemzet pusztuló – kallódó szellemi kincseit, s közben megszervezték, s – a történelem fintoraként – magas szintre emelték a hazai könyvtárügyet.”

A nevééről elnevezett könyvtárnak megvannak további kötelezettségei. Bízom benne, hogy az eddigi törekvések méltó, felelős folytatói lesznek az utódok, minden helyzetben, minden körülmények között óvják, megbecsülik és gazdagítják a kapott örökséget, ébren tartják Kosáry Domokos emlékét.

Zárszóként álljanak itt a Kosáry Domokos-díjasok emlékező gondolatai közül a 2017-ben díjazott Bánkeszi Katalin, az OSZK KI címzetes igazgatójának sorai: „A díj értékét az a kiemelkedő életmű adja, melyet Kosáry Domokos hozott létre. Fiatal korától a szellemi élet jelentős alakja volt. Munkássága mind a kulturális, mind a tudományos élet területén egyedi és meghatározó, amit számos elismerés bizonyít. Büszkeséggel tölt el az, hogy munkahelyem, a nemzeti könyvtár alapításának 203. évfordulója alkalmából 2005 novemberében első alkalommal az „Országos Széchényi Könyvtár Örökös Tagja” új kitüntető címet Kosáry Domokos kapta, elismerve ezzel a könyvek emberének kivételes tevékenységét. Sajnálom, hogy személyesen nem ismerhettem, nem dolgozhattam vele együtt.

Köszönjük a neves tudósnek azt az emberi értéket és szellemi hagyatékot, amely a későbbi generációknak példaértékű és ösztönző lehet ahhoz, hogy elhivatottan dolgozzanak a tudás átörökítésért.”

JEGYZETEK

1. Felmentésének kezdeményezésére csak 1958 októberében kerül sor az illetékes főhatóság részéről, s az egyetem „azonnali hatállyal elbocsátva” bejegyzéssel szüntette meg munkaviszonyát visszamenőleg, 1958. július 3. napjától jogerősen.
2. Walleshausen Gyula: Kosáry Domokos, a tudománysszervező könyvtárigazgató. Szerk. Koósné Török Erzsébet. Közread. a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár. Gödöllő, Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár. 2009. 59 p., ill.
3. Ferch Magda – Ormos Mária (szerk): Hommage à Kosáry Domokos. [közread. a] Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia]. [Budapest], Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, 2009. 406 p., ill., részben színes

4. Kosáry Domokos irathagyatékának és képeinek őrzője, kezelője – végakarátának megfelelően – a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) Pest Megyei Levéltár, a börtönből való szabadulása utáni munkahelye.
5. Solti László – Koósné Török Erzsébet: Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Magyar Tudomány, 174. évf. 2013. 12. sz. 1466–1479. p.
6. A Kosáry Domokos-díj zöld színű háttérrel 235 x 235 mm keretdobozban elhelyezett, egy oldalas, bronzból készült 97 mm átmérőjű érem, amely Kosáry Domokos portréját ábrázolja Kosáry Domokos-díj felirattal, továbbá szerepel rajta születési és halálozási éve, valamint a készítő művész, Csikai Márta Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész monogramja. Az elismerés alapítására, az adományozás rendjére és feltételeire vonatkozó leírás a Kosáry Domokos-díj Alapító Okiratában szerepel.
7. Koósné Török Erzsébet – Kissné Bognár Krisztina: Kosáry Domokos, a könyvtáros, a tudományszervező könyvtárigazgató. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 60. évf. 2013. 11–12. sz. 480–493. p.
Koósné Török Erzsébet – Kissné Bognár Krisztina előadása a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 45. Vándorgyűlésén (Eger, 2013. július 18–20.)
Koósné Török Erzsébet – Kissné Bognár Krisztina: Kosáry Domokos könyvtárigazgatóként. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. 2015. 11–12. sz. 444. p.
8. Koósné Török Erzsébet – Kissné Bognár Krisztina (szerk): Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Forráskiadvány a Magyar Agrártudományi Egyetemen, Kosáry Domokos alkalmazása alatt keletkezett, a Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltárban őrzött iratokból. Gödöllő, Szent István Egyetem Kiadó, 2015. – 247 p., ill., részben színes
9. A Kosáry Domokos forráskiadványról megjelent könyvszemle, illetve recenzió:
Ormos Mária: Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem tudományszervező könyvtárigazgatója. Könyvszemle. Magyar tudomány, 2016. 177. évf. 5. sz. 631–633. p. <http://www.matud.iif.hu/2016/05/18.htm>
Bényei Miklós: Kosáry Domokos, a könyvtáros. Recenzió. Könyvtári figyelő, 2016. 62. évf. 2. sz. 258–260. p.
http://epa.oszk.hu/00100/00143/00308/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2016_02_258-260.pdf
10. Ezúton fejezem ki köszönetemet Kissné Bognár Krisztinának közreműködésért.

Koósné Török Erzsébet

Monok István

A szakkönyvtárak szerepe a tudományos kutatás szabadságának kivívásában

Egy európai történet, magyarországi példákkal^{1,2}

A könyvtár már az első gyűjtemények óta demokratikus intézménynek tekinthető. A mindenkori hatalom ugyanis általában nem fordít figyelmet arra, hogy a könyvtár a potenciálisan megszerezhető ismeretek tára. Olyan ismereteké, amelyek tanúskodnak, emlékeztetnek, tanítanak. Másképpen gondolkodni is, mint azt az éppen aktuális hatalmi szereplők szeretnék. Ha a hatalom szereplői ráébrednek erre az intézményi helyzetre, akkor következik be a könyvtárak pusztítása, az emlékezet kiiktatása, illetve a gyűjtemények tartalmi összetételének megváltoztatásával a társadalom agymosása.

A könyvtárak anyagának ellenőrzése a kézi szedés-nyomással történő könyvelőállítás elterjedéséig, a világ 16–17. századi felfedezéséig viszonylag működött, illetve a felhalmozott tudáshoz való hozzáférést jól tudták szabályozni. A 16. század második felében azonban olyan eszmetörténeti változások zajlottak le a nyugati kereszténység területén, amelyek közvetlenül vetették fel a kérdést, vajon a tudományos kérdésfeltevés alkalmazkodjon-e egyházi kánonokhoz, illetve világi törvényekhez, vagy a kérdések feltevése szabad.³ Az e kérdés körül kialakult vita közben átalakult a tudományos örökséghez való viszony is, így a tudományos könyvtárak, elsősorban az egyetemi könyvtárak szerepe is megváltozott.

A nyugati keresztény művelődés történetében több kulcskonfliktusnak nevezhető jelenségről tudunk beszélni, olyanokról, amelyek akkor keletkeznek, amikor a keresztény hit elmélyítésének egyetemes és általános céljára kialakított eszközök hosszú távon annak az intézménynek az érdekeit veszélyeztették, amelyet éppen az említett cél érdekében alakítottak ki, vagyis az egyház érdekeit.⁴ A gyónás vagy az imádság, a személyes hit mély átélésének támogatása anyanyelven hatékonyabb, személyesebb, mint a nyugati kereszténységet összetartó szöveg fő elemét jelentő latin nyelven. Az anyanyelvi kultúrák erősödése,

a feudális, vazallusi kötelék mellé egy másfajta összetartó erőt épített az emberek együvé tartozása tudatának kialakítására. Ez a világi és az egyházi hatalom versenyében a világi oldalnak kedvezett, még akkor is, ha az egyház, hosszú ideig, közvetlenül is törekedett az emberek gondolkodási irányait megszabni, de mindenképpen ellenőrizni.

A másik ilyen kulcskonfliktus a könyvtárak történetén keresztül is bemutatható. Az egyháznak érdeke volt a könyvkultúra intézményi rendszerének megerősítése. A nyugati keresztény társadalmak összetartó ereje a kultusz volt, a latin nyelv mint *lingva franca*, ennek eszköze. A szövet erősítésére a Karoling-korszakban kialakították az egységes írásmódot (a mondat tagolása a *spatium*mal, kicsi és nagybetűk megkülönböztetése, a rövidítések rendjének egységesítése, az egységesülő, korszakonként változó *ductus*, illetve írásképek kialakítása stb.), megszerverték a plébániai iskoláktól kezdődő oktatási intézményi rendszert, amely a 11. század végére a tudás egyetemlegességét tanító egyetem megalapításáig jutott (1088, *Alma Mater Studiorum*, Bologna). A következő évszázadokban ez a szövet csak sűrűbbre szövettetett, a városiasodás mentén megnőtt mobilitással, gazdasági és politikai kapcsolatokkal, és főként az európai értelmiség közös képzésével, a *peregrinatio academica* intézményével. Közép-Európa ehhez az eseménysorhoz az egyetemek alapításával csak a 14. században csatlakozott (1348: Prága, 1364: Krakkó, 1365: Bécs, 1367: Pécs), de sok nyugatibb város is csak ekkor jutott el, oktatási intézményi rendszerét tekintve eddig (például Coimbra, 1308, Erfurt, 1379, Heidelberg 1386 vagy Köln, 1388). Az egyetemek könyvtárai már más könyvtártípust jelentettek, mint az egyház más intézményeié.⁵ Ezek már egy értelmiségi kör közös használatú könyvtárai, és nem úgy hozzáférhetőek, mint mondjuk egy szerzetesi rendház könyvtára, ahol a könyvtár a *clausura* és a nyilvános tér határán volt, és a laikus testvérek, esetlegesen más érdeklődők (környékbeli pap, jogvégzett ember, orvos) is hozzáférhettek olyan kéziratokhoz, amelyekről a rend vezetői így rendelkeztek. Az egyetemek könyvtárai – még a berendezésük is más volt – az ott tanítók és hallgatók számára valóban egyben hozzáférhetőek voltak. Az „egyben” kifejezés nagyon fontos, ugyanis a könyvtár a felhalmozás intézménye. Az ókortól kezdődő hagyomány, különböző korszakaiból fennmaradt kéziratok (fizikailag a régiek is), és a szövegek (akár újabb másolatokban) együtt őriztettek és voltak olvashatóak a friss értelmezésekkel, kortárs szellemi termékekkel. Az „európai” jelző ezzel kezdődik számomra. Nem mellesleg az olyannyira vágyott *consensus Europaeus* is csak erre – és nem a közös gazdaságra, piacra – alapozódhat. A 14. században a nyugati keresztény Európa – nem véletlenül nem számítják sokan a középkorhoz – már úgy változott mentalitásában, hogy a bázelferrari zsinat valódi korszakváltás lett az egyház történetében.⁶ A könyvtártörténetben is. A megelőző korszak ugyanis már nemcsak az egyetemi könyvtárat hozta el nekünk mint könyvtártípust, hanem a királyi könyvtárat, és a főúri magánkönyvtárat is. Félreértés ne essék, ez nem olyan laicizálódása a társadalomnak, ahogyan ma Nyugat-Európa magát baloldalinak mondó értelmisége a kifejezést használja, hanem úgy, hogy az egyháztól mint intézménytől független új intézményi rendszer volt kibontakozóban. Az egyetemi könyvtár persze nem volt független – miután az egyetem sem volt az – az egyháztól, de abban az értelemben, ahogy a zárt klubokban másfajta beszédmód is megengedett, mint a klubon kívül, úgy az egyetem falain belül más volt a megtűrt, mint a falakon kívül. A könyvtár a biztosítéka az ilyen értelmű megtűrésnek, miután mást nem is nagyon tehetett az egyház. Ha azt akarta, márpedig akarta, hogy a leendő főpapok, a leendő értelmiség

a szakmájában jó legyen, a teljes európai hagyományhoz kellett közel engedni abban az életszakaszban, amikor fogékony volt az ifjú a befogadásra.

A „szabad szellem” többféleképpen kitört a palackból. Először kérdéseket tett fel az egyház mint intézmény és a hívők közössége viszonyáról, és változásokat javasolt (lásd a korai domonkos, vagy ferences rendet), majd a szövegtörzsek megnövekedésével ebben a műrengetegben is rendet akart tenni, tisztán akart látni. A filológia a Biblia szövegét is „egyértelművé” akarta tenni. A nyelvi, a filológiai érdeklődés vezetett az ember értékeinek felismeréséhez, és a humanizmus már társadalmi mozgalom lett. A bázeli-ferrari zsinat – eltekintve a keleti kereszténységet fenyegető török veszély jelentette nyomástól – eljutott a pápa tévedhetetlenségének megkérdőjelezéséig (elméleti szinten is, hiszen a gyakorlatban egy évszázaddal előbb, a kettős pápasággal ez már nyilvánvaló felvetés volt). Újabb száz év múlva már a két hagyomány – a személyes vallásosságot előtérbe helyező lelkesítő mozgalmak és a humanista tudományosság – együttese alapozta meg a protestáns reformációt és a katolikus megújulást (Tridenti zsinat). Ebben az évszázadban azonban a könyvtárak történetében is több, makroszintű változás történt.⁷

Alapítani – egybefogni – megőrizni – alkotni. A könyvtárak tevékenységét az ókortól, napjainkig ezzel a négy szóval írhatjuk le.⁸ Az *alapítás* az egyház, annak intézményei, illetve a lakosok társadalom vezetőinek a dolga volt, a 13. századtól ideértve a városi vezetőket is mint testületet. A könyvtárak hálójának sűrűsödése önmagában is fontos volt, jelentősebbnek ítéltető ugyanakkor az, hogy egyre több olyan gyűjtemény jött létre, amely valamilyen ismeretterület öröksége teljességét akarta az érdeklődők szűk, lassan azonban táguló köre rendelkezésére bocsátani. Nem csak az egyetemeken. Gondoljunk a szepességi 24 plébánia testvérületének gyűjteményére Lőcsén (14–16. század).⁹ Egy-egy ismeretkör műveinek *egybefogásáról* van tehát szó. És ennek az együttesnek a válogatás nélküli *megőrzésére*. A gyűjtemény teljessége a mai könyvtárak számára is komoly kérdéseket tesz fel az intézményi működés szempontjából. Apasztani pedig, szerintem, csak duplumokat szabad, más kérdés persze, hogy akár országos szinten is át kell gondolni, hány példány szövegre van szükség – a megőrzést tekintve – egy nagyobb közösségben. A teljes, egybefogott korpusz megőrzése nem csupán igazgatási kérdés. Sokkal fontosabb az a potenciális lehetőség, amelyet a gondolkodás jellege megváltoztatásában hordoz a teljes gyűjtemény. A gondolkodó elme ugyanis mindig preconcepciózus. Tudja, mit keres a hagyományban, mit keres a könyvtárban. Fontos azonban, hogy szembesülhessen azzal, hogy a dokumentumok teljessége egy másik gondolatot is megenged, mint amivel a gondolkodó a könyvtárba érkezett. Nicolaus Cusanus logikatörténetileg vagy éppen egyházpolitikailag fontos gondolatai nem véletlenül a 15. század közepén jelentkeztek.¹⁰ Ő már a „görög humanizmus” (Paul Oskar Kristeller)¹¹ előtt is a keresztény szövegtörzsek teljességét tartotta alapul veendőnek, egységben a keleti keresztény gondolkodás ókori előzményeit jelentő szövegekkel.

Nagyon fontos az is, hogy ebben a korszakban – ahogy Frédéric Barbier mondja, „Az ember idején” – született az első bio-bibliográfia. Johannes Trithemius nem egyszerűen azt vette számba, amit a saját rendháza nagyon gazdag könyvtárában láthat, hanem kutatott, hogy az egyes alkotókhoz lehetőleg valamennyi művüket társítsa.¹² A könyvtári *alkotási* tevékenység jelentős része a bibliográfiai munka. Már a 16. században világossá vált, hogy ez a könyvtári tevékenység is csak akkor lehet igazán eredményes, ha a gyűjteményi specializálódás mellett a számbavétel is szűkebb ismert területeket követ. A könyv-

tári alkotás, újítás általában követő jellegű, ugyanakkor inspiratív, és a gondolkodás más területein is innovációra sarkall. Az írásban rögzített tudás mennyiségében ugyanolyan robbanásszerű növekményről tudunk, ahogy az ember által elrendezendő ismereteket tekintve. A földrajzi felfedezések ez utóbbi szempontból korszakváltást jelentettek, és azzal a következménnyel jártak, hogy új logikára, új dialektikára, új pedagógiára lett szüksége az embereknek a 16. század végére.¹³ A könyvtártörténész ezt „Barokk innováció”-nak mondja,¹⁴ bizonyára utalva a megismerés lehetőségében kételkedő ember (manierizmus), és az Isten kompromisszumára (barokk). A kompromisszum lehetősége azonban már a 16. században kérdéssé vált: a szakspecifikusan felhalmozott tudás, az egyre mélyebb, specializálódó ismeretek, az ókortól megszületett ismeretek ellenőrzésének folyamatos ellenőrzési lehetősége (= könyvtárak) összeütközést eredményezett az egyház és az egyre szabadabbá válni akaró értelmiség között. Voltak áldozatai is a konfliktusoknak: Miguel Servet, vagy Giordano Bruno a legismertebbek. Csak remélni merem, hogy a könyvtárak, a sakkönyvtárak léte is hozzájárult ahhoz, hogy már a 17. század első felében elméleti vita is zajlott arról, hogy a tudományos kutatás feltehet-e olyan kérdéseket, amelyek elentétesek az egyházi kánonnal, vagy a világi törvénnyel. Az értelmiség válasza az, hogy igen.¹⁵

Talán az sem véletlen, hogy ez első, a könyvtárakról szóló elméleti munkák is ekkor íródtak. Justus Lipsius, a 16–17. század fordulójának keresztény újsztoikus teoretikusa kis könyvet írt *De bibliothecis syntagma* címmel,¹⁶ már akkor hangsúlyozva a teljességre törekvés elvét, a megőrzés fontosságát, és azt, hogy a könyvtár egyben az alkotás intézménye is. A 17. század első harmada végén azután megszületett az első, modern értelemben vett könyvtár, Gabriel Naudé tollából.¹⁷

A könyvtárak szakosodása eddig az időig gyakorlatilag az egész Európában végbement. A magyar Királyságban és Erdélyben sem történt ez másként, annak ellenére sem, hogy a történelmi körülmények nem kedveztek az intézményi rendszerek változásában bekövetkezett folyamatok követésének. Vannak olyan jelek, hogy például az iskolák könyvtáraiba nem csupán egy-egy hagyaték, esetlegesen modern vagy elavult könyvanyaggal került, hanem a közösségi tulajdonú könyvtárak közt tematikus profiltisztítást is végeztek. Erre utal például a besztercebányai *bibliotheca publica* anyagának apasztása az iskolai használatú könyvekkel, amelyeket a helyi iskolának adtak.¹⁸ Johann Honter, Brassóban, már eleve egy csaknem vegytisztának mondható iskolai gyűjteményt épített. Abból a szempontból vegytiszta, hogy a könyvek valóban az iskolában oktatott tárgyakhoz igazodtak, igaz, a tanárok felkészülését is lehetővé tették. Vagyis például az egyes szövegkiadások nem egyszerűen a rövidített, válogatott „*ad usum delphini*” kiadásokban voltak meg, hanem a humanista szövegkiadások remekei is megtalálhatóak voltak itt.¹⁹ Amikor Pázmány Péter a nagyszombati egyetem számára elkezdte a könyvtár gyűjteményének kialakítását, megvásárolt magánkönyvtárat is (a Thurzók semptei könyvtárát).²⁰ Az egyetem, végül, a nemzetközi jezsuita gépezet segítségével minden oktatott tárgynak megfelelő könyvállománnyal rendelkezett már az alapításkor.

A könyvtárak történetében a hasznosság (*utilitas*) kérdése már az ókorban felmerült. Igaz, Seneca még csak azokat ostromozta, akik nagy magánkönyvtárakat halmoztak fel anélkül, hogy a könyveket maguk el tudnák olvasni (például görög műveket zsákmányoltak a hadjáratok során).²¹ A „hasznosság” tétel módja a nyilvános használat engedélyezése. És valóban, a közösségi használatú könyvtárak története jól mutatja, sokak tették lehető-

vé, hogy a baráti körük, szakmabeli kollégáik, vagy éppen egy városi közösség élvezhesse a könyvek hozzáférhetőségét.²² A nyilvános könyvtárak megteremtését programmá a protestáns reformáció tette. Nem azért, mert Luther – ahogy némely, az 500. évfordulóra készült kiállítás bevezetőjében olvasható – a „laicizálódás” úttörője, vagy a „demokratikus gondolkodás” élharcosa lett volna, hanem mert számára a személyes vallásosság elmélyítése csak a hit tudásán keresztül volt elképzelhető. Ehhez olvasni kellett tudni, az olvasást gyakorolni kellett, és kellett hozzá könyvkiadók, városi könyvtárak.²³ A tanárokat és a lelkészeket pedig könyvtárral jól felszerelt egyetemen kell oktatni, képezni. A protestantizmussal párhuzamosan jelentek meg új pedagógiai elképzelések is, amelyek szerint a társadalom vezetői tanuljanak együtt a vezetettekkel, legalább az egyetemi tanulmányok alatt, és ismerjék meg egyrészt a társadalom teljességének gondjait, másrészt a teljes hagyományt (ez utóbbit az egyetem könyvtárában). A könyvtárak „hasznosságának” elve a Felvilágosodás gondolati rendszerében is helyet kapott, igaz, már a 17. századi alapvető, a könyvtárakra vonatkozó elméletekben is. Johann Lomeier,²⁴ Michael Neander,²⁵ vagy éppen a 17–18. század fordulója nagy könyvtárának szerzője, Joachim Johann Mader is említhető e téren.²⁶

A 18. század folyamán a hasznos könyvtár a nyilvános könyvtár lett. Így látták ezt az uralkodók, de így látták az egyház kiemelkedő egyéniségei is. A Magyar Királyságban is. Elég csak Klimó Györgyre utalni ezzel kapcsolatban,²⁷ de sorolhatnánk az európai példákat, amikor érsekek, püspökök teszik nyilvánossá egy-egy város vagy éppen egyetem közössége számára, hogy használja a könyvtárukat. Ezzel együtt azt, hogy újraolvassa a felvilágosodásig felhalmozott ismereteket az ókortól kezdődően. Újraértelmezhesse azt, és integrálhassa ebbe a kulturális örökségbe az európai mór hagyományt, illetve a zsidó kultúrát.

Fontosnak tartom aláhúzni, hogy ez a könyvtári „hasznosság” szemlélet egészen más, mint napjainknak az „alkalmazott tudás”-t istenítő programja. Az „alkalmazható ismeret”-re szűkített hagyomány átörökítése a legbiztosabb eszköze az innovatív képesség megőlésének. Bármennyire is csodáljuk a rómaiak gyakorlatiasságát, de a görög algebra vagy geometria nélkül a vízvezetékek, a csatornák és az utak nem lettek volna olyanok, mint amilyeneket építettek. Az Amerikai Egyesült Államok, az „applied science” fellegvára sem lett volna nagyhatalommá az európai „felesleges ismeretek”-et is magukkal vivő, és ettől újító erejű tudósok és szakmunkások nélkül.

Való igaz, a Felvilágosodás korában létrejött nyilvános könyvtári rendszer önmagában, a könyvtárakban őrzött tudást pusztán potenciálisan rendelkezésre bocsájtva nem válhatott volna a 19. századi ipari forradalom, illetve az akkori társadalmi változások biztos hátteret adó tudástárává. Kelltek a katalógusok demokratikus reformja: a cédulakatalógus bevezetése, olyané, amelyben a nevek alfabetikus rendje adta a kánont, nem egy előre eldöntött fontossági sorrend. Kelltek a szakkönyvtárak, és kelltek az angolszász típusú nyilvános könyvtárak. Olyanok, amelyekben az olvasó nemcsak a katalógus alapján – a könyvtárosnak kiszolgáltatta – tájékozódhatott, hanem a szabad polcokon a könyveket magukat is kézbe vehette. Sok „felesleges ismeretre” szert téve, képessé válva a szűk szakmai ismeretek tágabb összefüggésrendbe való elhelyezésére. Ilyen olvasókra, ilyen értelmiségiekre, és ilyen szakmunkásokra lenne ma is szükség.

Jegyzetek

1. A kutatást az NKFIH–OTKA 116154 számú pályázat támogatta.
2. A tanulmány szövege előadás formájában hangzott el a 2017. október 12-13-án Pécsen tartott *University and universality – the place and role of the University of Pécs in Europe from the Middle Ages to present day* című nemzetközi egyetemtörténeti konferencián. (A szerk.)
3. Vö.: Sutter, Berthold: Wissenschaft und geistige Strömungen zwischen dem Augsburger Religionsfrieden und dem Dreissigjährigen Krieg. In: Wissenschaftsgeschichte um Wilhelm Schickard, Hrsg. von Friedrich Seck, (Contubernium; 26.), Tübingen, 1981, 153–240. p.; Dreitzel, Horst, Von Melanchthon zu Pufendorf, Versuch über Typen und Entwicklung der philosophischen Ethik im protestantischen Deutschland zwischen Reformation und Aufklärung. In: Spätrenaissance-Philosophie in Deutschland 1570–1650, Entwürfe zwischen Humanismus und Konfessionalisierung, okkulten Traditionen und Schulmetaphysik, szerk. Martin Mulsow, (Frühe Neuzeit; 124.), Tübingen, 2009, 321–398. p.
4. Vö: Johnston, Michael Robert–Van Dussen, Michael (szerk.), The medieval manuscript book, Cultural approaches, (Cambridge studies in medieval literature; 94), Cambridge, 2015.; Corbellini, Sabrina – Boillet, Elise (szerk.), Discovering the riches of the word, Religious reading in late medieval and early modern Europe, (Intersections; 38), Boston [u.a.], Brill, 2015.
5. Jelzésértékűnek tartom például Frédéric Barbier könyvtártörténetében (*Histoire des bibliothèques d’Alexandrie aux bibliothèques virtuelles*, Paris, Armand Colin, 2013), hogy a 6–10. századot az „Isten ideje” (*Le temps de Dieu*, 49–74.) címmel tárgyalja, míg a következő fél évezredet tartja a „Modernitás kialakulása”-nak (*Émergence de la modernité*, 75–104.)
6. Újabbán lásd Lucas, Jana: Europa in Basel, das Konzil von Basel (1431-1449) als Laboratorium der Kunst, Basel, 2017; Müller, Heribert: Ein Weg aus der Krise der spätmittelalterlichen Kirche, Reform und Erneuerung durch die Konzilien von Konstanz (1414-1418) und Basel (1431-1449)? in: *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, 126, 2015, 2/3, 197–223. p.
7. Hogy kövessük Barbier gondolatmentét is, ez a korszak az ő könyvében „Az ember ideje” (*Le temps de l’homme*, 105–134.) – lásd a 4. jegyzetet.
8. Lásd az új alexandriai könyvtár koncepcióját: Rispoli, Ernesto Ramon: *La nuova biblioteca di Alessandria*, Napoli, 2008.
9. Vizkelety, András: Die Fraternalitas XXIV plebanorum civitatum regalium in Oberungarn und der Handschriftenbestand Zipser Pfarreibibliotheken, in: *Pfarreien im Mittelalter. Deutschland, Polen, Tschechien und Ungarn im Vergleich. Vom 30. November bis 2. Dezember 2006 am Max-Planck-Institut für Geschichte eine Tagung zum Thema Pfarreien in Mitteleuropa im Mittelalter*, szerk. Nathalie Kruppa, Göttingen, 2008, 327–338. p.
10. Cürsgen, Dirk: Die Logik der Unendlichkeit, die Philosophie des Absoluten im Spätwerk des Nikolaus von Kues, Frankfurt am Main [u.a.], Lang, 2007.
11. Kristeller, Paul Oskar: *Filosofi greci dell’eta ellenistica*, Pisa, 1991.; egy magyarul megjelent könyve: *Szellemi áramlatok a reneszánszban*. Budapest: Magvető, 1979, 1980.²
12. Schlechter, Armin (szerk.), Johannes Trithemius (1462-1516), Benediktiner, Humanist und Kirchenreformer, (Schriften des Landesbibliothekszenrums Rheinland-Pfalz; 14), Koblenz, 2016.
13. Mandrou, Robert: *From humanism to science, 1480 – 1700*, (The Pelican history of european thought; 3), Harmondsworth, Middlesex, 1985; Hotson, Howard: *Commonplace Learning: Ramism and Its German Ramifications, 1543–1630*, Oxford, 2007.
14. Barbier (mint a 4. jegyzetben): „L’Innovation baroque”, 135–168. p.
15. Bombart, Mathilde: *Guez de Balzac et la querelle des lettres, Écriture, polémique et critique dans la France du premier XVIIe siècle*, (Lumières classique), Paris, 2007; vgl.: *Libertins érudits*, Catalogue 210. de Librairie Paul Jammes, Avant-propos de René Pintard, Paris, 1970.
16. Antverpiae, Plantin-Moretus, 1602.

17. *Advis pour dresser une bibliothèque*, Paris, Pierre Targa, 1627; 1644²
18. Monok, István: „*Libri in publica libraria exules scholastici*”. Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon. In: Tarnai Andor-émlékkönyv, szerk. Kecskeméti Gábor, Budapest, 1996. 181–187. p.
19. Vö.: Monok István: *Protestáns iskolai könyvtárak tematikus összetételének változásai a reformáció első századában. A reformáció erdélyi bölcshelyei. Könyv, oktatás és reformáció. A protestáns oktatás évszázadai*. Nagyenyed, 2017. október 22–24. Szerk.: Gudor Botond (előké-születben)
20. *A magyar könyvkultúra múltjából*, Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése, sajtó alá rend. és a függelékkel összeáll. Herner János, Monok István, (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 11.) Szeged, 1983. 210–211., 530. p.
21. „*Vitiosum est ubique quod nimium est*” Seneca: *De tranquillitate animi* 9,4–7.; „*distringit librorum multitudo*” Seneca: *Epistola ad Lucilium* 1,2.
22. *Vorformen der Öffentlichen Bibliothek*, Zusammengestellt und eingeleitet von Peter Vodosek, Wiesbaden, (Beiträge zum Büchereiwesen, Reihe B. Quellen und Texte; 6), 1978; Thauer, Wolfgang –Vodosek, Peter: *Geschichte der Öffentlichen Bücherei in Deutschland*, Wiesbaden, 1990², 1. Kapitel, 15–29. p.
23. *Martin Luthers Werke*, Hrsg. von Joachim Karl Friedrich Knaake (et al.) Weimarer Ausgabe, Bd. 15, 1899, 48. („An die Ratsherren aller Städten deutsches Landes”: „gutte librareyen odder bücher heuser”)
24. Lomeier, Johannes: *De bibliothecis liber singularis*, Zutphaniae, Henricus Beerren, 1669.
25. Neander, Michael: *De bibliothecis deperditis ac noviter instructis*. S. 1., S. typ., 1666.
26. Maderus, Joachimus Johannes: *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimorum quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes ,cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*, Helmetadi, Georg Wolfgang Hamm, 1666.
27. Vö. például: Horváth Margit: *Klimó püspök könyvtáralapítása. – Csajághy Gábor: Klimó György könyvtáráról*. In: *A könyv- és könyvtárkultúra ezer éve Baranyában. Tanulmányok*. Szerk.: Boda Miklós, Kalányos Katalin, Surján Miklós, Tüskés Tibor. Pécs: JPTE, 2000. 81–90., 91–94. p.

EGYETEMI
LEVÉLTÁR

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Egyetemi Könyvtár és Tudástároló

University and universality

the place and role
of the University of Pécs in Europe
from the Middle Ages to present day

INTERNATIONAL UNIVERSITY
HISTORY CONFERENCE

12–13th October 2017.
Granary Visitor Information Centre
Pécs, Dóm tér 6.

Opening on 12. October 2017. 10:00 in presence of
József Bódis, Rector, University of Pécs
György Udvardy, Diocesan, Diocese of Pécs
Ágnes F. Dárdai, Director General, University Library of Pécs

The conference will be delivered
in two languages: English and German.

Gombos Péter

19. századi magyar mesegyűjtők és az irodalmi népmese

A népmese és műmese alapvető műfaji kérdéseiről¹

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy a népmese és a műmese műfaji meghatározása kapcsán egy alapvető kérdésre, problémára – a dichotóm gondolkodás tarthatatlanságára – hívjam fel a figyelmet.

Mindenekelőtt nem haszontalan dolog egy fogalommeghatározásból kiindulni. A 'népmese' számos definíciója közül magam Katona Lajosét használom legszívesebben. Pontossága mellett különlegessé teszi ezt a 19. századi ízes nyelvezet, de korántsem ez szól csupán ezen értelmezés mellett:

„A mese az epikai költészet azon műfaja, mely az eposzban is jogosultan szereplő csodálatos elemet nem csak megtűri, de annyira megköveteli, hogy ilyen csodálatos elem nélkül nem is képzelhető, sőt tovább menve, a csodálatost, a természet tapasztalati úton megismert rendjén kívül állót, nem is mint ilyent, hanem mint természettest tünteti fel.”²Bár mindössze egyetlen – igaz, hosszú – mondat ez, jól fogja meg a lényegét. Egyrészt úgy utal a műfaj költőiségére, hogy közben világosan elhatárolja a lírától, másrészt pontosan mutatja meg az „alapelem”, a csoda helyét, szerepét.

Ezek után a műmese meghatározása részben könnyű, részben nagyon is nehéz feladat. Könnyű, ha a lényegét tekintjük, tudniillik, hogy olyan meséről van szó, amelynek ismert a szerzője. Minden más – például morfológiai – sajátosság itt most lényegtelen, hiszen nem mutat rá a különbségre.

Ugyanakkor ez a leegyszerűsítés semmilyen módon nem mutatja meg azt a sokszínűséget, gazdagságot, amely a műmesére jellemző – akár morfológiai szempontból. Az, hogy csupán a szerzőre fókuszálunk, egyazon csoportba helyezi a fabulákat, Andersen vagy épp Lázár Ervin meséit, miközben azonnal érezzük, hogy e művek kapcsán biztosan szükség volna valamilyen diszjunkcióra vagy elkülönítésre. Ez azonban még mindig csupán a kisebbik problémának tűnik, ha figyelmünket a műfaj egy másik érdekes csoportjára fordítjuk.

Az irodalmi népmese

Miközben az egyik legnépszerűbb, legolvasottabb gyűjteményről van szó, valójában már a borítónál meg kellene akadnunk Illyés Gyula *Hetvenhét magyar népmeséje* kapcsán. Hogy lehet ez népmesék gyűjteménye, ha van szerzője a műveknek?

A magyarázatot régóta tudjuk: a jeles író folklórszövegek fölhasználásával, az eredeti történetek jelentős átdolgozásával alkotta meg meséit. Vagyis miközben törekedett megőrizni a műfaj „ízét”, sajátosságait, a szóbeliségből fakadó varázsát, egyúttal meg is szüntette ezeket, tudniillik Illyésnél az improvizáció, a megismételhetetlenségből adódó jellegzetességek helyét átvették a szerkesztői gondosságból, írói tehetségből adódó elemek. Emellett sajnos – ahogy Boldizsár Ildikó fogalmaz – „minden apró mozzanatot motívál, megmagyaráz, s ezzel körülményessé, nehézkessé, túlbonyolítottá teszi a mesét. Illyés nem hagy semmit kimondatlanul, azaz megfosztja a tündérmesét egyik éltető elemétől, a titoktól és a titokzatostól...”³ S hogy miért tett így az egyébként kiváló író? Ezúttal nem nehéz a magyarázat: évszázados *hagyomány* jogosította föl erre. A 19. század jelentős mesegyűjtői ugyanis éppúgy inkább csak „nyersanyagnak” tekintették a folklórszöveget, mint a fordítók. Ahogy Grimmék kötete kapcsán is olvashatjuk: „Mert miként a legtöbb mesegyűjteményre, úgy erre is igaz, hogy szerkesztőik a gyűjtés után alaposan átjavították az anyagot: a kontamináció jegyében változatokat vontak össze, nyelvjárásokat egységesítettek, megformáltak, tovább formáltak, szűrtek, toldottak és ékesítettek.”⁴ De érdemes megnézni közelebbről is a korábban már említett magyar elődöket, esetükben hogyan is állt össze a nyomdába kerülő anyag. Ez már csak azért is fontos, mert a gyűjtött anyaghoz ragaszkodás, a „hitelesség” valójában a műfaji besorolást is eldönti. Hiszen, ha csupán alapanyagként kezelte a gyűjtő-szerkesztő a szöveget, akkor inkább *irodalmi népmeséről* (műmeséről?) s nem *népmeséről* beszélhetünk.

Arany János anno így vélekedett minderről: „A jó gyűjtő mindenek felett egy tökéletes mesemondó képességeivel legyen felruházva. [...] Az előadási, öltöztetési modor annyira hatalmában álljon, hogy ha valamely mesének pusztá vázát kapná, képes legyen azt olyanra tenni, mintha a legjobb mesemondó ajakáról vette volna.”⁵ Vagyis a gyűjtőt feladata feljogosítja arra, hogy szabadon kezelje a meséket, kiegészítse, „csinosítsa” azokat. Ugyanakkor a költő ugyanezen írásában azt is hangsúlyozza a jó gyűjtővel kapcsolatban: „Nem jut eszébe, hogy ő tanult ember, s e joga módosíthat, elvehet, hozzátehet; nem, hogy indokoljon, hol azt a nép nem tartja szükségesnek (lásd Illyés! – GP); hogy valószínűvé akarja tenni, a mi képtelenség; hogy *irodalmi* (a kiemelés Aranytól származik! – GP) színnel vonja be, mint ha valami novellát csinálna.”⁶ Már a legelső hazai gyűjtemény (Gaal György: *Mährchen der Magyaren* – 1822) magyar nyelvű változata kapcsán ismerjük a „szerkesztési” körülményeket. A kötet (amely nem egyezett meg teljesen a német verzióval) elkészítésével Gaal Toldy Ferencet bízta meg, aki a feladatot „továbbította” Kazinczy Gábornak.⁷

Kazinczy Gábor szerkesztési elveit egy Toldynak írott leveléből pontosan megismerhettük. Ebben „felhívja Toldy figyelmét azokra a helyekre, ahol elírások történtek az eredeti kéziratban, ezeket kijavítva közlik. (Ilyen pl. a Balga Tamás c. mese esetében Világbíró Nagy Mátyás helyett három helyen is Sándor szerepel, ez kijavítva jelent meg, a szövegben következetesen végig Világbíró Nagy Mátyás szerepel.)”⁸ A kor elvárásainak megfelelően bánt az idegen szavakkal, többnyire átírta azokat. Persze nem mindet:

„Némely idegen szavakat meghagytam, mert jellemző pl. purgerság, gulranz, patrol.”⁹ Mindeközben ugyanakkor Kazinczy megpróbálta megőrizni az élő szavas mesemondás sajátosságait:

„A magyar mesei előadó sajátosága, hogy ismételteti azt (beszélgetés közben), mit a hallgató vagy olvasó már tud, de az, akinek ott elmondatik, nem tudhat. Erdélyi összehuzta ezt pedig tilos.”¹⁰

Természetesen különös figyelem került a durva, alpári kifejezésekre, hiszen itt már gyerekközönségre is lehetett számítani. Ahogy erről Toldynak beszámol a szerkesztő:

„Némely frivolabb kifejezést meg kelle lágyítanom. P 124. a szeretőm segge partja. Te talán azt is sokalni fogod ami megmarad. Ne feledd, hogy kocsis élce.”¹¹ Vajon változott-e ez a szemlélet, a cenzúrázó-korrigáló, akár a maga szájíze szerint alakító szerkesztői attitűd a későbbiekben?

Kriza János esetében elsősre azt gondolhatjuk, igen, hiszen ő maga így fogalmazta meg a feladatát:

„Lassan tisztult bennem a gondolat, úgy adni ki a népkölteményeket s szólásmódokat, oly hangajtséssel, épen mint a nép kiejti – a virágot egész hímével, illatával mutatni be a közönségnek – a plántát úgyszólván azonmódulag, mint a természet anyakeblén felvirult, állítani elé.”¹²

A Benedek Elek példaképének is tekinthető nagyajtai unitárius lelkész (később püspök) *Vadrózsáké* című kötetének történetei sokak – köztük a későbbi Elek apó – számára feledhetetlen gyermekkori meseélményt jelentettek. Másrészt könyve többeket inspirált arra, hogy hasonló gyűjtőtevékenységbe fogjanak.

Kriza „módszere” nem volt egyedi: munkájához segítőtket kért föl, gyűjtőtársai pedig többnyire levélben küldték el a szövegeket. Így elvileg két személyen is átment a mese, két esély is adódott arra, hogy – bármilyen okból vagy céllal – megváltozzon a textus. Ehhez képest a témával foglalkozók többsége (Gyulai Páltól Kovács Ágnesen át Domokos Mariannig) úgy véli, hogy meglehetősen pontos, hiteles lejegyzés, majd kiadás történt. A „zökkenőket”, nyelvi hibákat, stílusbeli egyenetlenségeket ugyan javította a szerkesztő, de nagymértékben ragaszkodott az eredeti/kapott anyaghoz.¹³

Ebbe persze az is belefért, hogy az általa stilizált, korrigált mesét visszaküldte a gyűjtőtársnak „visszaszékelyesítés végett”¹⁴

Krizával kapcsolatban 1908-ban mégis komoly vita bontakozott ki, amelyet „második Vadrózsa-per néven” emlegettek. Ennek tárgya Kriza János népmeséinek hitelessége volt. A támadóként fellépő Horger Antal álláspontja szerint Kriza tartalmilag is stilizáltan közölte meséit, Erdélyi Lajos és Sebestyén Gyula viszont ezt határozottan visszautasították. Ők azt állították, hogy Kriza stilizálásait csak népnyelvi és hangtani szempontok szerint érvényesítette.¹⁵ Ezt az álláspontot erősítheti az is, hogy – Domokos Mariann több meggyőző érveléssel támasztja ezt alá – Kriza meséinek lejegyzője elsősorban az a Marosi Gergely lehetett, aki nyelvészeti érdeklődése miatt jobban figyelt a nyelvi sajátosságokra, s bizonyosan kevésbé volt motivált a szöveg stilizálására, megváltoztatására. Sőt. Ugyancsak erre utal az a tény is, hogy – sokakkal ellentétben – Marosi még az alpáriságot sem hagyta ki vagy finomította.¹⁶

Kriza mellett (előtt?) korábban leggyakrabban Kálmány Lajost emlegették úgy, mint a gyűjtött mesék leghitelesebb közlőjét. Ám Kovács Ágnes kutatásai után egyértelműen kijelentette: „Kálmány szövegei sem hitelesebbek, mint Aranyéi vagy Krizáé, csak

– rosszabbak.²¹⁷ Ugyanazt a szöveget akár háromszor-négyszer is átdolgozta, sőt még az is előfordult, hogy Ipolyi csallóközi meséit átültette szegedi dialektusba...¹⁸ Pozitívum ugyanakkor, hogy Kálmány – talán elsőként a társak közül – gyors folyóírással már a helyszínen megpróbálta lejegyezni a szöveget.¹⁹

A pontosság, hitelesség „vádja” a Felvidéken gyűjtő Merényi Lászlót sem érheti. Jellemző, hogy a mesék mellett közölt találós kérdésekről Vargha Katalin ezt állapítja meg: „néptalányai esetenként még csak népi párhuzammal sem bírnak.”²⁰ Megkerülhetetlen a témában Arany László ilyen tárgyú munkásságának említése, az *Eredeti népmesék* (1862) ugyanis komoly hatással volt a kortársakra és az utódokra is.

Bár olyan szerzőről van szó, aki – már csak édesapja miatt is – meglehetősen nagy figyelmet kapott, érdekes módon mesegyűjteményének keletkezése körül több a homályos, mint a biztos pont. Miközben a kötet megjelenésekor is mindössze 17 éves volt, van, aki szerint a könyv anyaga még korábban, 6-8 évvel azelőtt „keletkezett”, s az 1861-es erdélyi utazása csupán inspirációt adott a kiadáshoz, nem gyűjtött anyagot.²¹ Nem akarván ítéletet alkotni, csupán néhány érdekes – s néhol egymásnak ellentmondó – megjegyzést idéznék különböző szerzőktől Arany László mesegyűjteménye kapcsán:

„Laci nem felcsapott authornak! Hús ív népmeséje van már kinyomva Heckenastnál, melyet a néjével gyűjtöttek még gyerek-korukban, s kap érte 200 forintot.”²² „A gyűjtésben és leírásban László bizonyára azon tanácsokat követte, melyeket atyja később oly világosan foglalt össze Merényi népmeséinek bírálatában.”²³

„Az addigi gyűjtéseken – úgymond – igenis megéreztem az irodalmi íz, vagy nagyon is népieskedők voltak; ezeket gyermek-ésszel hallgatták föl jegyzőik, híven megtartották emlékükből, »s már koruknál fogva is képesek voltak egész naív szellemben följegyezni.«²⁴ „Úgy tűnik, Arany László egyenként elolvasta a meséket, mintegy felelevenítette őket emlékezetében, közben kijavított egy helyesírási hibát, kettőbe tagolt egy-egy hosszú mondatot, módosított egy-egy tájnyelvi vagy erősnek ítélt köznyelvi kifejezést. Ez azonban csak a mesék elején figyelhető meg, később elragadta őt a lejegyző előadása s benne magában is kialakult az elmondandó mese, fölöslegesnek ítélte, de valószínűleg meg is feledkezett róla, hogy a lejegyzett szövegbe ceruzával vagy tintával beleírjon. A mese megírásánál csak kezdetben lehetett szüksége a kéziratos szövegre, feltehetően először a veres tehén és Fehérlófia meséjét dolgozta át, ezekben találunk legtöbb ceruzával írt módosítást.”²⁵ „Bár az Eredeti népmesékhez egyetlen szerzői név, Arany Lászlóé társul immár másfél évszázada, az Arany Lászlót és nővérét gyermekkoruk óta ismerő Gyulai Pálnak a gyűjtemény megjelenése után több évtizeddel tett kijelentése szerint (1) a gyűjteményt Arany László és Arany Juliska közösen állították össze, (2) majd a szerkesztésben, a szövegváltozatok végső kialakításában Arany János is közreműködött. A probléma ez esetben az, hogy tudomásunk szerint minderre (vagyis családtagjainak az Eredeti népmesék létrejöttében játszott változatos szerepére) Arany László életében soha nem utalt.”²⁶ A realitásérzékünk azt súgja, kis esélye van annak, hogy a meglehetősen fiatal Arany László 1861-es utazása során maga hallotta, írta le népi mesemondóktól a később megjelentett történeteket, s több jel mutat arra is, hogy a textusok – részben vagy egészében az ő keze munkája nyomán – szerkesztve lettek.

Hitelesség terén pozitív példaként említhetjük Mailand Oszkárt, aki kötetében le is írja: „Ezeket minden kihagyás, toldás vagy átalakítás nélkül úgy közlöm, miként a mesélő ajkáról feljegyeztem, mert ha az ősi felfogás, hit és nyelvezet ezen legfontosabb forrásain

változtatunk, önmagunkat csaljuk meg.²⁷ Persze a hitelességnek ára van: „Fájdalom, a költői erő és szépség tekintetében nem találunk már annyi értékes darabot benne, mint a régebbi gyűjteményekben. A mesteri alkotások a gyűjtések elején közkinccsé váltak, hiszen szépségükkel mintegy felkínálták magukat a közlésre. A mai időkig kevés maradt észrevétlenül belőlük. A késői gyűjtő számot is vetett ezzel a körülménnyel s örömmel vette, kellett is vennie, a másodrendűt.”²⁸

Sebestyén Gyula nem ígérte ezt a hitelességet, s *Dunántúli gyűjtése* (1906) valóban kevésbé adja vissza a népi mesemondók stílusát, inkább íróként jegyezheti a műveket.²⁹

Berze Nagy János saját bevallása szerint a mailandi utat követte: „A mesékre vonatkozólag még az a megjegyezni valóm van, hogy a t. olvasó úgy kapja, a mint én hallottam őket. Nem stilizáltam rajtuk semmit. Legnagyobb részét mindjárt a hallomás után, ott a helyszínén papírra vettem, másrészt pedig emlékezetből írtam le.”³⁰ Ehhez képest gyűjteményében hiába „szólal meg” elvileg több különböző mesélő, a hangjuk egyforma, stílusuk kétségkívül Berze Nagy Jánosé.³¹

Külön kell szólnunk Benedek Elekről, aki alighanem a legnagyobb hatást tette nemcsak a gyűjtőkre, de a magyar népmesekincsről alkotott általános képünkre is. Esetében különösen érdekes az, hogy míg ma vitán felül áll jelentősége, szerepe a magyar mese- és gyermekkultúra segítésében, fejlesztésében, korábban kifejezetten sok kritika érte – különösen a meséi, mesegyűjteményei kapcsán. Ezek a kritikák nagyon bántották, s igaztalanoknak is érezte a támadásokat.

„Mit gondoljak KATONA Lajosról, ... mit gondoljak az ő lelkiismeretességéről, ha az igazi népmesék egyik forrásaként nevezi meg az ARANY – GYULAI népköltési gyűjteményét, melynek harmadik kötetében mind én írtam a meséket, azokat is, melyek alatt KRIZA János és ORBÁN Balázs neve áll, s „sokszor apokriphek”-nek nevezi a Magyar Mese- és Mondavilág-beli meséimet, melyeket ugyan arról a ’törő’ metszettem, melyről az ARANY – GYULAI-féle kötetben valókat s éppúgy írtam meg, ha nem jobban?”³²

S hogy nem csupán ő élte meg ilyen erős érzelmekkel e vitát, bizonyoságul a válasz Katona Lajostól:

„Ami a megbízatást illeti, azt B. E. úr GYULAI Pál állítása szerint nem tőle, hanem a Népköltési Gyűjtemény népmesei részének szerkesztőjétől, ARANY Lászlótól kapta. Hogy a megbízás mire szólott és hogy azt B. E. úr miként teljesítette, arról feleljen és meg is felel mindazoknak, akiket illet, a két szerkesztőtárs egyike, GYULAI Pál.”³³

Benedek Elek reakciója önmagában is érdekes, de bepillantást enged a szerkesztői munkába is, valamint megmutatja az attitűdöt is a „feldolgozandó” művekhez:

„Azt kérdezem GYULAI Pál úrtól: igaz-e, hogy ő maga vitt fel az Akadémiaépületébe, az ő osztálytitkári szobájába, s nyitotta ki azt a szekrényt, melyben Kriza kézirati hagyatéka állott? Igaz-e hogy ő maga bízott meg a kéziratok átnézésével, a használható anyag kiválogatásával s mikor tényleg találtam egy néhány mesét, mely nem volt meg a Vadrózsákban, megbízott, hogy a meséket, miután közlésre alkalmatlanok voltak, megírjam? E mesék közül egyetlen egyet sem írt Kriza. Ő hozzá beküldötték a gyűjtők, akik leírták a hallott mesét, úgy ahogy tudták, – s midőn ezeknek az újraírása szükségessé vált, ez nem jelenti ... hogy az újraíró kiforgatta a meséket igazi karakterükből, egyszerűen az igazi mesemondó hangját próbálta belevinni csekélységem: azt a hangot, mely bennük volt, mikor a mesemondó elmesélte, de amit visszaadni a gyűjtő nem tudott. Erről szólt az én megbízatásom ... A megbízatást becsületesen teljesítettem, aminthogy a pedantságig lel-

kiismeretes ARANY László egy szónyi javítani valót se talált az általam megírt mesékben. Ugyanígy volt ez ORBÁN Balázs meséivel is.”³⁴

Az átírás, átdolgozás tényét tehát Benedek sem tagadta – miért is tette volna, amikor ugyanígy járt el ezzel, mint kollégái többsége. Ráadásul célja valóban nemes volt. Ő nem néprajzkutatóként kezelte a meséket, nem a folklorista szenvedélye hajtotta. Az ő célja az volt, hogy a mesék alkalmassá váljanak – Boldizsár Ildikó szavaival élve – a „polgári gyerek-szobákban való mesélésre”³⁵ Krizával ellentétben ő nem sorról sorra haladva javított, inkább újramesélte az egész történetet.³⁶

Más kérdés az, hogy a pedagógiai-didaktikai sík felerősítése néhol az egyébként nagyobb irodalmi érték rovására ment. Nem kívánván ezt hosszasan részletezni, egy rövid példát hoznék bizonyásgul. Kriza János *Csókalányok* című kötetében található a Rest macska című mese. A történet közismert: a lusta feleséget ura azzal „szoktatja” munkára, hogy a macskának ad feladatokat, s ha az (illetve helyette az ifiasszony) nem végzi el a házimunkát, az asszony hátára kötve veri el az állatot. Benedek Elek *Magyar mese- és mondavilágában* Dolgozz, macska! a történet címe – mennyivel direktebb jelzés már ez is... –, s néhány sorral a befejezés előtt a mesélő kiszól a (gyerek)közönséghez: „Úgy-e, ti is így gondoljátok, hogy a macskát sajnálta, s nem a maga hátát.”³⁷

Más szerzőnél nem látunk hasonlót – Kriza ugyanezen történeténél sem –, s az efféle magyarázkodás nem is „áll jól” a mesének.

Tanulmányommal azt mutattam meg, hogy miközben úgy gondolhatjuk, a magyar népmese sajátosságait jól dokumentálták, a példaanyag ehhez igen gazdag, valójában e példánk többsége – ha elfogadjuk a tanulmány elején idézett definíciót – sokkal közelebb áll a műmeséhez, mint a népmeséhez. Valójában alig tudhatjuk, milyen volt akár csak 200 évvel ezelőtt is folklórkincsünk ezen része, maximum azt ismerhetjük meg, milyennek látt(at)ák a 19. század gyűjtői-szerkesztői.

Ha a morfológiai sajátosságokat nézzük, mindez – tudniillik, hogy e gyűjtemények inkább műmeséket tartalmaznak – persze kevésbé igaz, ám ez esetben bizonyos műmeséknél (még Andersen néhány történetére is igaz ez, lásd Borsószem hercegkisasszony) ugyancsak azt kell megállapítanunk, hogy közelebb állnak a népmeséhez, mint a „tárgyak költőjének” legtöbb története (A rendíthetetlen ólomkatona, A teáskanna, A kis gyufaáruslány stb.).

Mi a tanulsága mindennek? Leginkább az, hogy a népmese-műmese diszjunkció nem tartható fenn, akár morfológiai, akár eredet, szerzőség alapján csoportosítunk. Az „irodalmi népmese” műfaját muszáj elhelyeznünk ebben a fogalmi rendszerben, ha pontosan szeretnénk látni e műfajok egymáshoz való viszonyát.

Jegyzetek

1. A tanulmány előadás formájában a Magyar Olvasástársaság és a Hagyományok Háza XIII. Országos Népmese- konferenciáján hangzott el Pécsen, 2017. szeptember 22-én. (*A szerk.*)
2. Katonát idézi: Nógrády László: *A mese*. Bp.: Magyar Gyermektanulmányi Társaság, 1917. 51. p.
3. Boldizsár Ildikó: *A népmese*. In: Komáromi Gabriella (szerk.): *Gyermekirodalom*. Bp.: Helikon, 1999. 81. p.
4. Boldizsár Ildikó: *Mesepoétika*. Bp.: Akadémiai Kiadó, 2004. 75. p.

5. Arany János: Eredeti mesék – bírálat. Szépirodalmi Figyelő, 1861, II. évf. 1. félév 1. sz. 7. p.
6. Uo.
7. Domokos Mariann: Gaal György mesegyűjteménye: Kiadott és kéziratban maradt mesék a 19. századból. Palimpszeszt, 2005, 11. évf. 24. sz. [online] [2017. 10. 11.] Elérhető: http://magyar-irodalom.elte.hu/palimpszeszt/24_szam/03.html#fnB62
8. Uo.
9. Idézi: Uo.
10. Idézi: Uo.
11. Idézi: Uo.
12. Idézi Uo. 244.
13. Kovács Ágnes: Benedek Elek és a magyar népmese kutatás. *Etnographia*, 1961, 72. évf. 3. sz. 430–443. p.
14. Kiss Mihályt idézi: Kovács 1961, 432. p.
15. Domokos Mariann: Mesemondók és mesegyűjtők a 19. században: Marosi Gergely és mesélői. 242–278. p. In: Gulyás Judit (szerk.): *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklorról*. Bp.: ELTE BTK Folklore Tanszék, 2008.
16. Uo.
17. Kovács 1961, 432. p.
18. Kovács Ágnes: Ipolyi Arnold folklórgyűjteménye a Néprajzi Múzeum kéziratgyűjteményében. XXXVIII. 1956.
19. Kovács, 1961.
20. Vargha Katalin: Források és rendszerezési javaslat a 19. századi magyar találósok antológiájához. 20. p. In: Gulyás Judit (szerk.): *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklorról*. Bp.: ELTE BTK Folklore Tanszék, 2008.
21. Erről lásd részletesebben: Domokos Mariann – Gulyás Judit: Az Arany-család mesékéziratainak és Arany László Eredeti népmesék című művének kritikai kiadásáról. *EtnoLore*, 2009, 11–77. p. [online] [2017. 10. 12.] Elérhető: <https://nti.btk.mta.hu/images/evkonyv/2009/domokosmarianngulyasjudit.pdf>
22. Arany Jánost idézi Domokos–Gulyás 2009. 34. p.
23. Voinovich Géza: Arany János életrajza III. 1860–1882. Budapest: MTA, 1938. 6. p.
24. Uo.
25. Kovács Ágnes: Arany Juliska és Arany László meséi. In: Novák László (szerk.): *Arany János tanulmányok*. Nagykovács: Nagykovácsi Arany János Múzeum Közleményei, 1982. II. 506. p.
26. Domokos–Gulyás 2009. 39–40. p.
27. Mailand Oszkár: Székelyföldi gyűjtés. Bp.: Athenaeum, 1905. XXVI.
28. Krenner Miklós (1905): Szépirodalmi szemle: Székelyföldi gyűjtés. *Erdélyi Múzeum*, 22. évf. 8. sz. 441. p.
29. Kovács 1961.
30. Berze Nagy János: *Népmesék Heves- és Jász-Nagykun-Szolnok-Megyéből*. Bp.: Athenaeum, 1906. XIX. p.
31. Kovács 1961.
32. Benedek Elekét idézi Kovács Á. 1961. 436. p.
33. Katona Lajost idézi Kovács Á. 1961. 436. p.
34. Uo.
35. Boldizsár 1999, 81. p.
36. Kovács 1961.
37. Benedek Elek: *Magyar mese- és mondavilág I*. Bp.: Móra, 1988. 357. p.